

Sisekaitseakadeemia

Finantskolledž

Sabina Ausmaa

**NARKOOTILISTE AINETE ALAEALISTE POOLT POSTI
TEEL TELLIMISE TÕKESTAMINE**

Lõputöö

Juhendaja:

Veronika Ehrenbusch, MA

Tallinn 2024

LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Kaitsmise kuu ja aasta : mai 2024
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Narkootiliste ainete alaealiste poolt posti teel tellimise tõkestamine</p> <p>Töö pealkiri inglise keeles: Prevention of ordering illegal drugs by mail by minors</p> <p>Lõputöö uurimisprobleem oli: milliseid meetmeid peaks Eestis rakendama alaealiste poolt narkootiliste ainete posti teel tellimise vähendamiseks? Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada võimalused alaealiste poolt narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamise tulemuslikumaks muutmiseks. Lõputöös rakendati kvalitatiiivset uurimismetoodikat ja viidi läbi intervjuud Maksu- ja Tolliameti, Politsei- ja Piirivalveameti, Siseministeeriumi ja Prokuratuuri esindajatega.</p> <p>Uurimistulemuste kohaselt rakendatakse narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamiseks Eestis tollikontrolli, ennetustööd ning kriminaal- ja väärteomenetlust. Suures osas ei ole narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamise meetmed otseselt alaealistele suunatud. Alaealistele tehakse selgitustööd koolides peetavate loengute vormis. Alaealiste süütegude menetlusse kaasatakse vanemad ja teavitatakse kohalikku omavalitust. Narkootilisi ainete tellinud alaealiste puhul rakendatakse menetluses individuaalset lähenemist ning karistamine asemel kasutatakse enamasti muid mõjutusvahendeid. Probleemideks on ennetustöö ebapiisavus ja vähene tulemuslikkus, ressursipuudus ja sobivate sotsiaalprogrammide olemasolu kõigile alaealistele narkootikumide tarvitajatele.</p> <p>Narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamise parendamiseks oleks vaja tollikontrollideks kasutatavad tehnoloogiat ja tarkvara pideval uuendada. Ennetustööd tuleks teha rohkem, kuid see võiks olla suunatud rohkem ka lapsevanematele. Teavitustöösse võiksid panustada ka postiteenuseid osutavad ettevõtted.</p>	
Võtmesõnad: alaealised, narkootikumid, kuritegevuse tõkestamine	
Võõrkeelsed võtmesõnad: minors, drugs, crime prevention	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu Digiriinul	
<p>Töö autor:</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalistest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud.</p> <p>Annan Sisekaitseakadeemiale tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.</p> <p>Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.</p>	
Allkiri:	Kommentaar (soovi korral)
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja:	Allkiri:
Vastab lõputöö nõuetele	
Kaasjuhendaja:	Allkiri:

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	7
1.1. Alaealiste narkootiliste ainete tarvitamine.....	7
1.2. Narkootiliste ainete müügi vormid	9
1.3. Narkootiliste ainete posti teel tellimise õigusvastasus.....	14
1.4. Võimalused posti teel toimuva narkootiliste ainete müügi tõkestamiseks	17
2. ALAEALISTE POOLT POSTI TEEL NARKOOTILISTE AINETE TELLIMISE TÕKESTAMISE EMPIIRILINE UURING.....	23
2.1. Uuringu meetodika	23
2.2. Uuringu tulemused.....	26
2.2.1. Narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamiseks rakendatavad meetmed	26
2.2.2. Probleemid meetmete rakendamisel	30
2.2.3. Ettepanekud ja parendusvõimalused meetmete arendamiseks	31
2.3. Tulemuste arutelu ja ettepanekud	34
KOKKUVÕTE	38
SUMMARY.....	40
VIIDATUD ALLIKAD	41
Lisa 1. Interjuu kava	46
Lisa 2. Koodipuu	47

SISSEJUHATUS

Narkootiliste ainete posti teel tellimine on muutunud laiemalt levinuks seoses kommunikatsioonitehnoloogia arenguga, mille tulemusena narkootiliste ainete müüjad on leidnud ostjatega uusi suhtlemisviise, mis ei eelda ostja ja müüja vahelist füüsilist kontakti (Bakken & Demant, 2019, p. 256). Kuna narkootiliste ainete puhul on tegemist füüsiliste toodetega, eeldab narkootiliste ainete müük siiski nende toimetamist ostjateni ning kommunikatsioonitehnoloogia vahendusel sõlmitavate tehingute puhul on levinud viisiks narkootiliste ainete saatmine posti teel (Broséus, *et al.*, 2016, p. 8).

Veebi, sh sotsiaalmeedia kasutamine narkokaubanduses, on muutnud narkootiliste ainete müümist ja ostmist lihtsamaks ning samas esitab see võimuorganistele uusi väljakutseid antud tegevuse tõkestamisel (Bakken & Demant, 2019, p. 261). Narkootiliste ainete müük veebi kaudu on kujunenud üheks täiendavaks müügikanaliks, mis suurendab narkootiliste ainete kättesaadavust (Motyka & Al-Imam, 2022, p. 69). Aldridge ja Décary-Héту (2014) nimetavad narkootiliste ainete müüki veebivahendusel krüpteeritud keskkondi kasutades kriminaalseks innovatsiooniks. Alaealiste poolt narkootiliste ainete ostmises omab uute tehnoloogiate kasutamine eriti suurt tähtsust, kuna tegemist on noorte jaoks tavapäraseks kujunenud suhtlusvahenditega, mille kasutamisel on noortel kõrgelt arenenud oskused (Motyka & Al-Imam, 2022, p. 69).

Narkootiliste ainete posti teel tellimine moodustab ühe osa alaealiste õigusrikkumisest. Kuna tellimusi esitatakse sageli veebi vahendusel, siis on tegemist avalikkuse eest varjatud õigusrikkumistega. (McCord *et al.*, 2022, p. 244)

Alaealisi peetakse narkootiliste ainete tarvitamise kontekstis haavatavaks grupiks, kelle puhul on tarvitamisega seotud ohud võrreldes täiskasvanutega suuremad (Duke *et al.*, 2020, p. 512). Narkootiliste ainete alaealiselt alustades on sõltuvushäire väljakujunemise tõenäosus kõrgem, samuti on alaealisena tarbimise alustamise korral suurem tõenäosus, et liigutakse kergematelt narkootilistelt ainetelt nagu kanep, tugevama mõjuga ainete tarvitamiseni (Motyka & Al-Imam, 2022, p. 76). Eriti kõrgeks peetakse narkootiliste ainete tarvitamisega seonduvaid riske alaealiste puhul, kellel on esinenud probleemkäitumist, nagu õigusrikkumised või koolist puudumised (Duke *et al.*, 2020, p. 512).

Lõputöö teema on **aktuaalne**, sest alaealised ja noored on üheks peamiseks narkootiliste ainete tarvitajate grupiks, sest 16-24-aastaste vanusegrupis on narkootilisi aineid tarvitavaid inimesi kõige rohkem (Vaher *et al.*, 2023, lk 32). Eesti 15-16-aastaste õpilaste seas on 2019. a andmetel elu jooksul vähemalt korra mõnda narkootilist ainet tarvitanute osakaal 38% ning on tavapärane, et esimest korda proovitakse narkootilisi aineid 14-15-aasta vanuselt (Vorobjov & Tamson, 2020, lk 7). Dolgin (2020) on lõputöös leidnud, et alaealiste osatähtsus posti teel narkootilisi aineid tellivate isikute seas Eestis kasvab. Eesti uimastitarvitamise vähendamise poliitika valges raamatus on eesmärgina välja toodud narkootikumide kättesaadavuse vähendamine, milles eraldi on rõhutatud vajadust vähendada seda alaealiste seas (Siseministerium, 2014). Tallinna ja Harjumaa 8.-12. klassi õpilaste uuringus osalenutest ligi 4% on proovinud posti teel narkootilisi aineid tellida (Tallinn, 2021, lk 37).

Lõputöö teema on **uudne**, sest lõputöö autorile teadaolevalt ei ole Eestis varem teaduslikult uuritud, kuidas alaealiste poolt narkootiliste ainete posti teel tellimist tõkestada. Décary-Héty ja Giommoni (2017, p. 56) väidavad, et tavapärase narkokaubanduse tõkestamise võimalusi on palju uuritud ning selle juures on võimuorganitel kujunenud välja toimivad praktikad, kuid vähe on teada, kuidas tõkestada narkootiliste ainete müümist uudsetel viisidel. Kuigi mitmed autorid (Martin, 2014; Rhumorbarbe *et al.*, 2016; Aldridge & Askew, 2017) on käsitlenud narkootikumide posti teel müügi tõkestamise võimalusi, ei ole lõputöö autorile teadaolevalt tehtud selliseid uuringuid alaealiste narkootikumide ostjate kontekstis. Mägi (2021) on uurinud narkootiliste ja psühhotroopsete ainete avastamist Maksu- ja Tolliameti Posti tollipunktis, kuid see töö ei sisalda alaealiste vaatenurka. Donets (2020) on uurinud posti teel tellitavate narkootiliste ainete kättesaadavust ja ennetustegevust Eestis, kuid ka see töö ei keskendu alaealistele. Tallinn (2021) viis läbi uuringu Harjumaa ja Tallinna koolinoorte kokkupuudetest narkootiliste ainete posti teel tellimisega, kuid selle uuringu fookus ei ole nimetatud tegevuse tõkestamisel.

Lõputöö **uurimisprobleem** on: milliseid meetmeid peaks Eestis rakendama alaealiste poolt narkootiliste ainete posti teel tellimise vähendamiseks?

Lõputöö **uurimisküsimusteks** on:

1. Milliseid meetmeid rakendatakse Eestis alaealiste poolt narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamiseks?

2. Mis on peamised probleemid seniste Eestis rakendatavate meetmete puhul?
3. Mida peaks tegema, et muuta alaealiste poolt narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamist tõhusamaks?

Lõputöö **eesmärgiks** on välja selgitada võimalused alaealiste poolt narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamise tulemuslikumaks muutmiseks Eestis.

Lõputöö **uurimisülesanneteks** on:

1. Analüüsida teadusallikate põhjal erinevaid võimalusi alaealiste poolt narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamiseks;
2. Viia läbi ekspertintervjuud, millega selgitatakse välja Eestis kasutusel olevad meetmed alaealiste poolt posti teel narkootiliste ainete tellimise tõkestamiseks, seniste meetmetega seonduvad probleemid ja ekspertide poolsed lahendusvariandid;
3. Seostada omavahel töö teoreetilises osas väljatoodud seisukohti ja intervjuude tulemusi ning selle põhjal sünteesid ettepanekud alaealiste poolt narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamise tulemuslikumaks muutmiseks.

Töö empiiriline osa põhineb kvalitatiivsel uurimismetoodikal. Töös viiakse läbi poolstruktureeritud intervjuud (Leppik *et al.*, 2014) erinevate valdkondade ekspertidega. Rakendatakse ettekavatsetud valimit (Õunapuu, 2012) ja valimisse kaasatakse Maksu- ja Tolliameti, Politsei- ja Piirivalveameti, Siseministeeriumi ja Prokuratuuri esindajad.

Lõputööl on kaks peatükki. Esimene peatükk hõlmab kirjanduse ülevaadet ja see jaguneb alapeatükkideks, milles käsitletakse narkootiliste ainete postiteel tellimise õigusvastasust koos võimalik rakendatavate karistustega, alaealiste poolt narkootiliste ainete tarvitamist, narkootiliste ainete müüki tehnoloogia vahendusel koos posti teel tellimisega ning erinevaid võimalusi tõkestada posti teel toimuvat narkootiliste ainete saatmist, käsitledes nii nõudluse kui pakkumise mõjutamise võimalusi. Teine peatükk hõlmab empiirilist uuringut. Teise peatüki alapeatükid käsitlevad uuringu metoodikat, intervjuud analüüsi ning uurimistulemuste arutelu ja tehtavaid ettepanekuid.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Alaealiste narkootiliste ainete tarvitamine

Narkootilise ainaena käsitletakse käesolevas töös narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seaduse (2005, § 2) mõistes narkootilisi ja psühhotroopseid aineid, mis on kantud § 3¹ lg 1 alusel koostatud nimekiri ning samuti unimagunat ja kanepit, kui seda kasvatatakse narkootilise aine valmistamise eesmärgil ning silotsiini või psilotsübiini sisaldavaid seeni. Ravimiameti (2023) määratluse kohaselt „narkootilised ja psühhotroopsed ained on meeleolu ja käitumist mõjutavad ained, millel võib olla valuvaigistav toime ning millega kaasneb kõrgendatud sõltuvuse oht. Selliste ainete käitlemine on lubatud ainult kindlatel eesmärkidel“. Käesolevas töös kasutatakse nende ainete kohta mõistet „narkootilised ained“ lihtsuse ja lühiduse huvides pidades silmas, et see mõiste hõlmab seaduse mõistes nii narkootilisi kui psühhotroopseid aineid.

Käesolevas alepeatükis selgitakse alaealiste poolt narkootiliste ainete tarvitamise olemust ning kirjeldatakse alaealiste narkootiliste ainete tarvitamist Eestis. Alaealisena käsitletakse käesolevas töös kuni 17-aastast isikut. Eestis kehtiva seadusandluse kohaselt loetakse täiealiseks 18-aastaseks saanud isikut (Tsiivielseadustiku üldosa seadus, 2002, § 8 lg 2).

Periood enne 18. eluaasta täitumist on suurele osale inimestest ajaks, mil esimest korda proovitakse erinevaid mõnuained. See kehtib nii alkoholi, tubakatoote kui teiste narkootiliste ainete kohta. (Waaktaar *et al.*, 2018, p. 740). Paljudele inimestel jääb narkootikumide proovimine alaealisena mõnekordseks kogemuseks ning nad edaspidises elus narkootilisi aineid ei tarvita (Vaher *et al.*, 2023, lk 32). Osa alaealisi hakkab narkootilisi aineid ka edaspidi tarvitama, vähemalt esialgu enamasti rekreatiivsetel eesmärkidel. Alaealiste poolt narkootilise ainete tarvitamise põhjuseks on uudishimu kõrval ka soov parendada oma meeleolu, soovitakse kogeda narkojoobega saadavat tunnet. Osadel juhtudel tarvitatakse narkootilisi aineid ka elus esinevate probleemide eest põgenemiseks ning vaimse tervise probleemidele (depressioon, ärevus) leevenduse saamiseks. (Grey & Squeglia, 2018, p. 619) Alaealiste poolt narkootikumide tarvitamist võivad soodustada ka kaaslaste eeskuju ning osades noorteseltskondades ka sotsiaalne surve (Pilkongton, 2007, p. 218). Osadel inimestel võib juba alaealisena kujuneda välja sõltuvus narkootilistest ainetest, mistõttu nende puhul on narkootiliste ainete tarvitamisel tegemist sõltuvuskäitumisega (Choate, 2015, p. 462).

Eestis on narkootiliste ainete tarvitamine alaealiste seas võrdlemisi levinud. 15-16-aastaste õpilaste kohta tehtud uuring näitas, et 38% uuringus osalenutest on narkootilisi aineid vähemalt korra juba tarbinud. Kõige levinumaks narkootiliseks aineteks selles vanusegrupis on kanep, rahustid ja uinutid ning inhalandid. (Vorobjov & Tamson, 2020, lk 24). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise 2021/22. aasta uuringu tulemuste kohaselt on 15-aastastest 13,1%, sh poistest 12,7% ja tüdrukutest 13,5% vähemalt ühe korra elus tarvitanud kanepit (Piksööt & Oja, 2023, lk 114). Kahjuks puuduvad Eestis täpsemad andmed 17-18-aastaste poolt narkootiliste ainete tarvitamise kohta. See vanusegrupp kuulub Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuringute valimisse, kuid seal on väljatoodud tulemused 16-24-aastaste vanusegrupi kohta, millest alaealised moodustavad vaid ühes osa. 2022.a. uuringu kohaselt on elu jooksul vähemalt korra narkootilisi aineid tarvitanud 22,3% 16-24-aastastest meestest ja 18,9% 16-24-aastastest naistest (Reile & Veideman, 2023, lk 74). Selle põhjal võib arvata, et vähemalt korra elus narkootilisi aineid tarvitanud 17-18-aastasi noori on rohkem kui 15-16-aastaseid, kuid kui palju neid täpselt on, seda ei ole võimalik teada saada. Mõningast teavet selle vanusegrupi poolt narkootiliste ainete tarvitamise kohta annavad 2021. a läbiviidud Tallinna ja Harjumaa 8.-12. klasside õpilaste uuringu tulemused, mille kohaselt 29,3% uuringus osalenutest narkootilisi aineid vähemalt korra proovinud (Tallinn, 2021, lk 31). Selles uuringu ei ole aga täpsemalt välja toodud narkootiliste ainete tarvitamist 17-18-aastaste vanusegrupis ja tuleb arvestada, et see on tehtud vaid ühe maakonna kohta ja seetõttu pole tulemused Eestile tervikuna üldistatavad.

Regulaarselt narkootilisi aineid tarvitavaid alaealisi on Eestis siiski suhteliselt vähe. 15-16-aastaste kooliõpilaste kohta tehtud uuringu järgi enamasti piirduakse ühe-kahekordse tarvitamisega. Viimase 30 päeva jooksul on kanepit tarvitanud 8% uuringus osalenud õpilastest (Vorobjov & Tamson, 2020, lk 24). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise 2021/22. aasta uuring näitas, et viimase 30 päeva jooksul on kanepit tarvitanud 4,6% 15-aastastest poistest ja 3,5% 15-aastastest tüdrukutest (Piksööt & Oja, 2023, lk 113). Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise 2022.a. uuringu järgi on viimase 12 kuu jooksul narkootilisi aineid tarvitanud 12,5% 16-24-aastastest meestest ja 15,4% 16-24-aastastest naistest. Viimase 30 päeva jooksul on narkootilisi aineid tarvitanud 10,7% 16-24-aastastest meestest ja 12,6% 16-24-aastastest naistest. Selle uuringu tulemused viitavad samuti sellele, et kanep on noorte seas kõige rohkem tarvitatavaks narkootiliseks aineks. Uurimistulemuste kohaselt on viimase 30 päeva jooksul kanepit tarvitanud 9,8% 16-24-aastastest meestest ja 10,5% 16-24-aastastest naistest. (Reile & Veideman, 2023, lk 74–78)

Seega on narkootiliste ainete tarvitamine Eesti noorte seas levinud, kuid samas senised uuringud ei too täpselt välja kui palju on alaealiste grupis tervikuna narkootilisi aineid tarvitavaid inimesid. Siiski viitavad senised andmed sellele, et alaealiste narkootiliste ainete tarvitamine on rohkem katsetamise ja proovimise faasis ning regulaarsed tarvitamisharjumused ei ole enamasti selles vanuses veel välja kujunenud.

1.2. Narkootiliste ainete müügi vormid

Selles alapeatükis käsitletakse erinevaid turuvorme narkootiliste ainete müümisel ja ostmisel. Samuti selgitatakse, kuidas kasutatakse narkootiliste ainete kättetoimetamisel posti teel tellimist ning tehnoloogilise arengu rolli selle juures.

Narkootiliste ainete müük võib toimuda erinevates turuvormides, mida vastavalt sellele, millised on ostjatel ja müüjatel võimalused turul osalemiseks saab liigitada avatud turgudeks ja suletud turgudeks (May & Hough, 2004, p. 550). Tegelikult ei ole alati tegemist täielikult avatud või suletud vormile vastavate narkoturudega ning seetõttu peetakse õigemaks rääkida, millisel määral on tegemist avatud või suletud turuga, tunnistades, et avatuse/suletuse puhul on tegemist turgu iseloomustava dimensiooniga (Bakken & Demant, 2019, p. 260). Näiteks kui narkootiliste ainete müük toimub baarides, kus narkootilisi aineid müüakse kõigile soovijatele, kuid narkootiliste ainete ostmiseks on vaja teada, kes neid seal müüvad (May & Hough, 2004, p. 553).

Avatud turu korral on juurdepääs sellele igäihel, kusjuures ostutehingute sooritamiseks ei ole vajalik, et ostjal oleks mingisugustki eelnevat infot müüjate kohta. Suletud turu korral toimuvad tehingud üksnes ostjate ja müüjatel vahel, kes üksteist tunnevad ning turule juurdepääsu saamiseks on vajalik tutvuste hankimine või kolmanda osapoole soovitus. (May & Hough, 2004, p. 550–551).

Avatud turu eeliseks ostjatele on suur valikuvõimalus ning müüjate jaoks maksimeerivad need potentsiaalset tulu, kuna potentsiaalsete klientide arv on suur. Samas avatud turgu on võimuorganitel lihtsam jälgida ja seega on oht narkotehingute avastamiseks kõrge. (May & Hough, 2004, p. 550–551). Suletud turgude kasutamise argumendiks narkootiliste ainete müüjatel poolt on ostjaskonna piiramine, mis vähendab riski tegevuse avastamiseks võimuorganite poolt. Ostjaskonna piiramine võimaldab luua ostjatega tihedamaid suhteid, mis võib anda müüjale stabiilsema sissetuleku, kuid samas suurendab müüja sõltuvust

suhteliselt väiksest arvust klientidest. Ostjaskonna piiratus on ühtlasi ka suletud turgude kasutamise negatiivseks argumendiks, kuivõrd see vähendab potentsiaalset tulu. (Bakken & Demant, 2019, p. 260)

Teise liigituse kohaselt jagunevad narkootiliste ainete turud avalikeks ja eraturgudeks ning eristamise aluseks on ostjate võimalused müügikohale ligi pääseda. Avaliku turu korral toimub müük avalikes kohtades, näiteks tänaval, kus võib viibida igäüks. Eraturu korral teostatakse müügitehinguid nn suletud uste taga, näiteks müüjale kuuluvas korteris, kuhu juurdepääs on rangelt piiratud. Ka selle liigituse korral võib esineda vahepealseid vorme, näiteks klubid ja baarid liigitatakse poolavalikeks turgudeks, kuivõrd juurdepääs sellistele asutustele on tavaliselt igäühel, kuid juurdepääs narkootiliste ainete müüjatele võib vajada ostjalt teadmisi või tutvusi. (Sandberg, 2012, p. 1140)

Tehnoloogia areng on muutunud olulisel määral narkootiliste ainete ostjate ja müüjate vahelist suhtlust. Üheks olulisemaks innovatsiooniks selles valdkonnas on olnud mobiiltelefonide ja piiparite kasutuselevõtmine 21. sajandi alguses, mis võimaldas kokku leppida narkotehingud erinevates ruumilistes punktides viibivatel osapooltel (Demant *et al.*, 2019, p. 379). Mobiiltelefonid on jäänud siiani narkokaubanduses sageli kasutatavaks kommunikatsioonivahendiks (Bakken & Demant, 2019, p. 256). Tänapäeval kasutatakse mobiiltelefoni narkokaubanduses mitte ainult helistamiseks vaid ka veebi kaudu suhtlemiseks (Demant *et al.*, 2019, p. 379).

Mobiiltelefonide kõrval on oluliseks tehnoloogiliseks uuenduseks veebikeskkondade kasutamine. Võrreldes mobiiltelefoni vahendusel toimuva suhtlusega, saab veebi suhelda veelgi kiiremini ning samaaegselt mitmete tehningupartneritega. (Bakken & Demant, 2019, p. 256) Narkokaubanduse eesmärgil kasutatakse veebis paljusid erinevaid platvorme, näiteks sotsiaalmeediaplatformid Facebook ja Instagram, aga ka anonüümset suhtlust võimaldavaid keskkondi (Broséus *et al.*, 2016, p. 9; Demant *et al.*, 2019, p. 378). Samuti kasutatakse krüpokekkondi, mis läbi andme krüpteerimisel tagavad tehningupoolte osapoolsete anonüümisuse (Broséus *et al.*, 2016, p. 9).

Sotsiaalmeediakeskkondadest Facebookis toimub narkootiliste ainete müügiga seotud suhtlus suletud gruppide kaudu, millesse postitatakse müügikuulutusi, samas tehingu sõlmimine toimub ostja ja müüja vahelise üks-ühele suhtluse kaudu Facebooki sõnumirakenduses, kuigi tehingu kokkuleppimiseks võib edasine suhtlus jätkuda

krüpteeritud suhtlusrakenduses nagu Wickr. Kuigi on tegemist suletud gruppidega, siis on enamasti võimalik nendega üsna lihtsasti liituda. Oma isiku varjamiseks on müüjad loonud sotsiaalmeediasse endale valeandmetega kontod. Facebooki kasutamise praktikad narkokaubanduses on riigiti osaliselt erinevad, mida kinnitab erinevate Põhjamaade kohta tehtud uuring. (Demant *et al.*, 2019, p. 383)

Instagramis loovad narkootiliste ainete müüjad endale piiratud juurde pääsuga profiili, millele jagatakse infot müüdavate narkootiliste ainete kohta. Tehingu kokkuleppimine toimub sõnumirakenduse kaudu. Narkootiliste ainete müügiks kasutatavatel profiilidel on paljudel juhtudel selle valdkonnaga seotud nimetus, mistõttu need on huvilistele otsingu abil leitavad. Mõnikord reklaamivad narkootiliste ainete müüjad oma Instagrami profiile teistes gruppides (nt. muusika, poliitilised liikumised) või postitavad nendesse gruppidesse kommentaare. (Demant *et al.*, 2019, p. 381)

Discord, mis oli algselt kasutusel arvutimänguhuviliste vahelises suhtluses, on samuti leidnud kasutust narkootiliste ainete müügiga seotud kommunikatsioonis. Narkomüügiks on loodud spetsiaalsed serverid, mis on erineva avalikkuse tasemega ning millele juurdepääsu omavate isikute ringi üritatakse erinevate võtetega piirata. Discordi eeliseks peetakse müüjate jaoks võimalust laiendada kliendibaasi kaugemale oma sotsiaalsest võrgustikust ning ostjate jaoks annab see võimaluse ligi pääseda oma sotsiaalvõrgustikuga suuremale hulgal müüjatele. (van der Sandern, 2022b)

Krüptoturgude puhul on tegemist veebikeskkondadega, mis rakendavad keerukaid andmete krüpteerimisel põhinevaid lahendusi ja võimaldavad seeläbi tagada tehingu osapoolte anonüümsus (Broséus *et al.*, 2016, p. 9). Krüptoturgudel kasutatakse maksete tegemiseks krütovaluutasid nagu bitcoin, mis raskendab tehingute jälgimist kolmandate osapoolte poolt (Demant *et al.*, 2019, p. 379). Krüptoturud moodustavad ühe osa tumeveebist (*Dark Web*) ning neid kasutatakse illegaalseteks tehinguteks nagu narko- ja relvakaubandus, kuigi mitte kõik seal teostatavad tehingud ei ole tingimata ebaseaduslikud (Martin, 2014, p. 356). Esimeseks narkokaubanduses ulatuslikult kasutatud krüptoturuks kujunes 2011.a. loodud Silk Road (Broséus *et al.*, 2016, p. 9). Silk Road suleti USA võimude poolt 2013.a., kuid peagi tulid esile asemel uued krüptoturud nagu Agora, Cloud-Nine, Evoulution, Hydra, Sheep ja Silk Road 2 (Décary-Héту & Giommoni, 2017, p. 59) 2023. aastaks on aga narkootiliste ainete müügis populaarsemateks krüptoturgudeks kujunenud DarkFox, ASAP; Bohemia ja Incognito (Man *et al.*, 2023, p. 1)

Krüptoturud sarnanevad mitmete omaduste poolest tavapärastele e-kaubanduse keskkondadele nagu Amazon või eBay. Müüjad saavad panna müügikuulutusi koos tootekirjelduste ja pildimaterjaliga ning ostjad saavad jätta müüjate kohta tagasisidet. (Broséus *et al.*, 2016, p. 9) Krüptoturu *Silk Road* kasutajate koha tehtud uuring tõi välja, et see on muutnud narkootiliste ainete ostmise meeldivamaks kogemuseks, sest tegemist on hästi disainitud ja kõrge kasutusmugavusega keskkonnaga, mille kaudu on võimalik narkootilisi aineid osta ööpäevaringselt. *Silk Road* on kasutajate arvates ka turvalisemaks keskkonnaks veebi vahendusel narkootiliste ainete ostmiseks, sest kasutajate uuring tõi välja, et sealt on ostnud narkootilisi aineid inimesed, kes varem ei olnud julgenud seda interneti vahendusel teha. (Van Hout & Bingham, 2014, p. 186)

Krüptoturu puhul on tegemist avaliku turuga, mille eeliseks on võimalus müüa narkootilisi aineid suurele ostjaskonnale, sh rahvusvaheliselt (Broséus *et al.*, 2016, p. 11). Enamus krüptoturu narkootiliste ainete müüjatest müüb oma asukohariigist teistesse riikidesse. Seda kinnitab Šveitsi krüptoturu kohta tehtud uuring, mis näitas, et vaid 5,9% müüjatest müüb üksnes Šveitsi piires. Enamus müüjaid müüb Euroopa riides, kuid 44,4% ka väljaspoole Euroopat. Sealjuures 19,5% Šveitsis asuvates müüjatest ei müü oma asukohariiki, kuid müüb teistesse Euroopa riikidesse. (Rhumorbarbe *et al.*, 2016, p. 178) Ostjate jaoks tähendab krüptoturu rahvusvahelisus suurenenud valikuvõimalusi. Neile võivad kättesaadavaks muutuda narkootilised ained, mida nende kodumaal ei müüda. Rahvusvahelistumine suurendab ka konkurentsi, mis ostjate jaoks tähendab võimalust narkootilisi aineid odavama hinnaga osta. (Aldridge & Décary-Héту, 2014, p. 20) Narkootiliste ainete rahvusvaheline müük on seotud tehingu osapoolte jaoks ka suuremate riskidega, sest saadetised läbivad tolli. Siiski eelistavad mitmed ostjad välismaiseid narkootiliste ainete pakkujaid kui nad müüvad odavama hinnaga. (Georgoulas, *et al.*, 2021, p. 8)

Krüptoturu eeliseks on veel, et seal rakendatakse kasutajate anonüümsust võimaldavat krüpteerimist, mis suurendab ostjate ja müüjate turvalisust ja muuda tehingute avastamise keeruliseks. (Broséus *et al.*, 2016, p. 11) Uus-Meremaal läbiviidud uuring näitas, et krüptokeskkonnad on eelistatud tehingute puhul, mis toimuvad üksteist mitte tundvate tehingupartnerite puhul, kuivõrd sellisel juhul on usaldus partneri suhtes madalam ja soovitakse maandada tehinguga seotud riske. Seevastu sotsiaalmeedia vahendusel suhtlemine on rohkem kasutusel, kui ostetakse narkootilisi aineid sõprade-tuttavate käest. (van der Sandern, 2022a) Krüptoturul kasutamise eelisteks narkootiliste ainete ostjate jaoks

on anonüümsuse kõrval ka võimalus ühe platvormi kaudu suhelda paljude müüjatega ning leida enda jaoks sobiv suure hulga müügipakkumiste seast ehk ostjatel on suured valikuvõimalused. Võimalus lugeda teiste ostjate poolt müüjate kohta jäetud tagasisidet suurendab samuti ostjate kindlustunnet pettuste vältimise ja ostetava narkootilise aine kvaliteedi osas. (Broséus *et al.*, 2016, p. 10)

Rhumorbarbe *et al.* (2016, p. 179) uurisid rohkem kui 40 000 krüptoturu narkootiliste ainete müügikuulutust üle maailma ja leidsid, et kõige rohkem müüakse kanepitooteid, sh sünteetilised kannabinoidid, mis moodustavad 25% kuulutuste koguarvust. Levinumateks müüdavateks narkootilisteks aineteks on veel *ecstasy* (MDA, MDMA), stimulandid (kokaiin, *speed*, kristalliline MDMA) ja psühhedeelikumid (LSD, seened). Opioidide müük on vähelevinud.

Seega tehnoloogia areng on muutnud narkootikumide jaeturu olemust avatud-suletud skaalal, kuivõrd sellega on muutunud võimalused ostjate ja müüjate vahelises suhtluses. Veel 1990ndatel aastatel enne mobiiltelefonide kasutusele võtmist oli tegemist peamiselt avatud turuga, kus diilerid müüsid kõigile soovijatele. Mobiiltelefonid muutsid narkoturu peamiselt suletud turuks, millele oli juurdepääs vaid müüja telefoninumbri omajatel. Veebikeskkonnad on tekitanud jällegi avatud turu, mis tänu tehnoloogia arengule saab nüüd toimida anonüümses vormis. (Aldridge & Décary-Héту, 2016, p. 10). Samuti on krüptoturgude puhul tegemist Sandberg (2012, p. 1140) liigituse kohaselt avalike turgudega, samas veebipõhised sotsiaalmeediagrupid võivad olla ka poolavalikud või eraturud.

Veebikeskkonnas sõlmitud narkotehingute puhul paljudel juhtudel toimetatakse narkootilised ained ostjateni posti teel. Sealjuures võib kasutusel olla tavapärase postiteenus, mis tähendab, et kuigi tehingu osapoolte vaheline kommunikatsioon toimub kõrgetehnoloogilisi lahendusi kasutades, siis narkootiliste ainete kättesaadavaks tegemiseks rakendatakse vägagi tavapärasel tehnoloogial põhinevat lahendust. (Martin, 2014, p. 354) Uus-Meremaal läbiviidud uuringu tulemuste kohaselt krüptoturu tehingute puhul rakendatakse isiklikku, kontakti- ja mittepõhinevaid narkootiliste ainete saatmisviise, seega ka posti teel saatmist. Sotsiaalmeedia vahendusel sõlmitud tehingute korral võib narkootilise aine üleandmine toimuda ka käest-kätte. (van der Sandern, 2022a) Krüptoturgude kaudu narkootikumide müümisel võidakse posti teel saatmise kõrval kasutada teisi saatmisviise, näiteks *dead drop delivery* mudel, mille puhul peidetakse narkootiliste ainete pakid teatud kohtadesse ning ostjale saadetakse selle asukoha koordinaadid (Aldridge & Askew, 2017,

p. 108) Käest-kätte ja *dead drop delivery* mudeli abil narkootiliste ainete kättetoimetamine jääb käesoleva lõputöö temaatikast välja.

Narkootikumide posti teel tellimine on muutunud narkokaubanduse olemust. Kui tavapärase narkootikumide müük toimub-käest kätte ja oluline on teostada tehing kiiresti ja selle toimumise asukohta varjata, siis krüptoturu kasutamine tagab tehingu osapoolte anonüümsuse viisil, et tehingut ei ole vaja nii palju varjata. Enamgi veel, narkootiliste ainete transpordiks kasutatakse ära postitöötajaid, kes aga ei tea midagi saadetise sisust. Tehingu toimumise ajaline raam on krüptoturu puhul samuti pikem, krüptoturu platvorm võib hoida isegi makset kinni kuni ostja on saadetise kättesaamist kinnitanud. Krüptoturg võimaldab narkootilisi aineid müüa ka dropshipping põhimõttel, kus müüja hangib müüdavad vajalikus koguses narkootilised ained alles siis kui ta on ostutellimuse saanud. (Aldridge & Askew, 2017, p. 106)

Käsitletud kirjanduse põhjal võib öeda, et tehnoloogia areng on muutunud erinevate turuvormide kasutamist narkootilise aine müügil. Ostjate ja müüjate vaheline suhtlus on liikunud elektroonilistesse kanalitesse ning samal ajal on suurenenud nii ostjate kui müüjate valikuvõimalused tehingupartnerite osas. Narkootiliste ainete müügil veebi kaudu on nende posti teel kätte toimetamine ühekse peamiseks viisiks, kuidas müüdav kaup ostjani toimetatakse.

1.3. Narkootiliste ainete posti teel tellimise õigusvastasus

Käeolevas alapeatükis selgitatakse, millest tuleneb narkootiliste ainete posti teel tellimise õigusvastasus, mis on sellise õiguskorra peamised argumendid ja milliste õigusaktidega on narkootiliste ainete tellimine Eestis ning millised on narkootiliste ainete eraisiku poolt posti teel tellimisele järgnevad võimalikud riigipoolse sanktsioonid.

Narkootiliste ainete käitlemiseks loetakse Eestis kehtiva seadusandluse järgi nende ainete „omamine, valdamine, vahendamine, tarbimine, kasvatamine, korjamine, valmistamine, tootmine, töötlemine, pakkimine, säilitamine, hoidmine, laadimine, vedu, sisse- ja väljavedu, tolliprotseduuri transiit rakendamine (edaspidi transiit), tasu eest või tasuta tarnimine kolmandale isikule“ (Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus, 2005, § 2 lg 3) Narkootiliste ainete käitlemine on Eestis lubatud üksnes „meditsiinilisel või teaduslikul eesmärgil, narkootiliste ja psühhotroopsete ainetega seotud

kuritegude ennetamiseks, avastamiseks ning tõkestamiseks või käesolevas seaduses ettenähtud õppeotstarbel kasutamise eesmärgil (Narkootiliste ja psühhotropsete ainete ning nende lähteainete seadus, 2005, § 3 lg 1). Seega narkootiliste ainete tarbimine rekreatiivsel eesmärgil on Eestis keelatud ning samuti on keelatud narkootilisi aineid omada või toota rekreatiivse tarbimise eesmärgil. Riigikohtu hinnangul on narkootiliste ainete posti teel tellimine käsitletav narkootiliste ainete käitlemisena kuivõrd narkootilisi aineid tellides ja selle eest tasude on isik teinud kõik endast oleneva, et narkootilisi ained omandada (S.R. kriminaalasi karistusseadustiku § 184 lg 1 järgi, 2020).

Narkootiliste ainete käitlemise keelustamisel on mitmeid argumente, mida võib üldistavalt koondada negatiivse välismõju käsitluse alla. Narkootiliste ainete tootmise ja tarbimisega kaasnevad ühiskonna tasandil negatiivsed mõjutused – seega narkootiliste ainete tootmine ja tarbimine ei mõjuta negatiivse üksnes sellega vahetult tegelevaid isikuid, vaid ka teisi ühiskonnaliikmeid. Negatiivse välismõju käsitluse kohaselt narkootiliste ainete tootmine ja tarbimine vähendavad teiste ühiskonnaliikmete heaolu. (Keefer, *et al*, 2008, p. 2) Narkootiliste ainete tarvitamisega seotud välismõjudeks on näiteks narkosõltuvuse ja sellega seotud sotsiaalsete probleemide tekkimise risk, kuritegevuse kasv, tervishoiu- ja sotsiaalsete kulude suurenemine, narkojoobes mootorsõidukijuhtimise ja töökeskkonnas viibimise kasv ja sellest tingitud õnnetusjuhtumid. Samuti põhjendatakse narkootiliste ainete tarvitamise keelamist moraalsete kaalutlustega, pidades seda moraalnormide vastaseks. (McGinty *et al.*, 2016, p. 86)

Narkootiliste ainete posti teel tellimine kui käitlemine võib tuua kaasa vastutuse väärteo- või kriminaalkorras. Narkootiliste ainete käitlemine väikeses koguses on vastavalt narkootiliste ja psühhotropsete ainete ning nende lähteainete seaduse (2005, § 15¹) karistav väärteokorras rahatrahviga kuni 300 trahviühikut või arestiga. Väikse kogusega on tegemist siis, kui antud kogusest narkootilisest ainest piisab narkojoobe tekitamiseks vähem kui kümnele inimesele, vastasel juhul loetakse, et tegemist on suure koguse narkootilise ainega (Narkootiliste ja psühhotropsete ainete ning nende lähteainete seadus, 2005, § 3¹ lg 3). Seega narkootiliste ainete posti teel tellimine väikeses koguses oma tarbeks on karistatav väärteo korras. Kui narkootilisi aineid tellitakse väikeses koguses, kuid edasiandmise eesmärgil või kui see tegevus on käsitletav narkootilise aine üle riigipiiri toimetamisena ning süstemaatiline, siis järgneb vastutus karistusseadustiku (2001, § 183) alusel, mille tulemuseks võib olla rahaline karistus või kuni kolmeaastane vangistus ning juhul, kui

tegemist on narkootiliste ainete tellimisega grupi poolt või isikuga, keda on varem kriminaalkorras karistatud narkootiliste ainete käitlemisega seotud teo eest, siis võidakse määrata rahaline karistus või vangistus kuni viis aastat. Kui posti teel tellitakse narkootilisi aineid suures koguses, siis vastavalt karistusseadustiku (2001) § 184 määratakse ühe- kuni kümneaastane vangistus ning juhul kui tegemist on narkootiliste ainete tellimisega grupi poolt või isikuga, keda on varem kriminaalkorras karistatud narkootiliste ainete käitlemisega seotud teo eest, siis võidakse määrata vangistus kolm kuni viisteist aastat. Kui narkootilist ainet on posti teel tellitud suure varalise kasu saamise eesmärgil, siis on karistuseks kuue- kuni kahekümneaastane või eluaegne vangistus.

Narkootilise ainete posti teel tellimise eest võib karistuse või lisaks sellele kohaldada ka muud mõjutusvahendit. Alaealise puhul on kriminaalkaristuse määramine lubatav ainult siis, kui alaealisele kohaldatava mõjutusvahendiga ei ole võimalik teda võimalik mõjutada edasiste süütegude toimepanemisest hoiduma (Karistusseadustik 2001, § 56 lg 3). Muudeks mõjutusvahenditeks on süüteo toimepanemise vahendi ja vahetu objekti konfiskeerimine, mis antud kontekstis tähendab üldjuhul tellitud narkootilise aine konfiskeerimist, süüteoga saadud vara konfiskeerimine, kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimine ning psühhiaatriline sundravi (Karistusseadustik 2001, § 83–86). Alaealisele, kes on narkootiliste ainete tellimise ajal olnud 14–17-aastane, võib mõjutusvahendina kohaldada hoiatust, kohustust osaleda sotsiaalprogrammis, kuriteoga tekitatud kahju hüvitamist või heastamist, sõltuvus- või muud ravi, vahendusteenust, allutamist käitumiskontrollile, üldkasulikku tööd, liikumisvabaduse piirangut, kinnisesse lasteasutusse paigutamist või muud isiku poolt vabatahtlikult võetavat kohustust (Karistusseadustik 2001, § 87).

Kui narkootiliste ainete posti teel tellijaks on alla neljateistaastane isik, siis ei ole ta oma ea tõttu süüvõimeline nii kriminaal- või väärteomenetlus lõpetakse (Kriminaalmenetluse seadustik, 2003, § 201; Väärteomenetluse seadustik, 2002, § 29 lg 2). Kui väärteo puhul on tegemist abivajava lapsega lastekaitseaduse mõistes või kui tegemist on kriminaalmenetluse lõpetamisega, siis teavitatakse menetluse lõpetamisest alaealise elukohajärgset kohalikku omavalitsust (Väärteomenetluse seadustik, 2002, § 29 lg 2). Väärteomenetluse võib lõpetada ka juhul kui isiku süü ei ole suur ja puudub avalik menetlushuvi menetluse jätkamiseks, tegemist on vähetähtsa väärteoga tunnustega teoga, mille puhul menetleja hinnangul piisab teo toimepannud isiku hoiatamisest, kui teo toimetanud isiku väljaselgitamine on ebatõenäoline või kui menetluse läbiviimine oleks teo

asjaolusid arvestades ebamõistlikult kulukas või kui teoga ei ole tekitatud kahju, samuti kui isiku on kahju vabatahtlikult hüvitanud võtnud kohustuse osaleda sotsiaalprogrammis või alaealine isik on võtnud kohustuse kasutada vahendusteenust või muu asjakohase kohustuse (Väärteomenetluse seadustik, 2002, § 3¹, § 30 2).

Kriminaalmenetluse lõpetamisel võib prokuratuur alaealist hoiatada ning isiku nõusolekul vajadusel määrata talle kohustuseks teha üldkasulikku tööd, hüvitada või heastada kuriteoga tekitatud kahju, osaleda sotsiaalprogrammis, sõltuvus- või muus ravis, vahendusteenusel või muu asjakohase kohustuse. Kriminaalmenetluse lõpetamisel selgitatakse alaealisele ning tema seaduslikule esindajale kuriteotunnustega teo olemust ja kriminaalmenetluse lõpetamise alust. (Kriminaalmenetluse seadustik, 2003, § 201)

Seega narkootiliste ainete käitlemise õigusvastasuse peamised argumendid tulenevad nende ainete tarvitamisega kaasnevatest kahjudest. Eestis kehtiva õiguspraktika kohaselt on narkootiliste ainete posti teel tellimine käsitletav nende käitlemisena, mis võib tuua kaasa väärteo- või kriminaalmenetluse. Süüdimõistmise korral võib narkootiliste ainete posti teel tellija osaks saada karistus, kuid lisaks näeb seadus ette veel mitmeid teisi mõjutusvahendeid, sh alaealistele suunatud mõjutusvahendid.

1.4. Võimalused posti teel toimuva narkootiliste ainete müügi tõkestamiseks

Narkootiliste ainete müügi tõkestamiseks rakendatakse nõudlus- ja pakkumispoolseid meetmeid. Nõudluspoolsed meetmed on suunatud sellele, et inimesed narkootilisi aineid vähem ostaksid. (Décary-Héту, & Giommoni, 2017, p. 56) Selliste meetmete rakendamise oodatavaks tulemuseks on narkootiliste ainete hinna alanemine, mille tulemusena väheneb ka narkootiliste ainete pakkujate arv (Chang *et al.*, 2016, p. 727). Nõudluspoolseteks meetmeteks on narkootikumide tarvitamise vastane ennetustöö, narkosõitlastele suunatud ravi- ja rehabilitatsiooniprogrammid (Madden, 2008, p. 64). Nõudlusepoolsed meetmed võivad olla ka karistuslikud, sellisel juhul karistatakse narkootiliste ainete tarvitajaid ja ostjaid (Chang *et al.*, 2016, p. 727).

Narkootiliste ainete posti teel tellimise vastaseid ennetusmeetmeid Eestis on käsitletud Donets (2020), kelle järgi rakendatakse selleks meediakampaaniaid. Teavitustööd tehakse tava- ja sotsiaalmeedias. Ennetuse eesmärgil käsitletakse kajastatakse meedias narkootiliste ainete posti teel tellimisega seotud õigusrikkumiste menetlusi. Ennetustegevuses teeb

Maksu- ja Tolliamet koostööd Politsei- ja Piirivalveametiga, Raviameti ja kullerfirmadega. Ennetustegevuse sõnumiks on, et narkootiliste ainete posti teel tellimine on seadusega keelatud ja karistatav.

Pakkumispoolsete meetmete rakendamisega mõjutatakse narkootiliste ainete pakkumist. Eesmärgiks on vähendada pakkujate arvu narkoturul, narkootiliste ainete kättesaadavust ning tõsta narkootiliste ainete hinda, mille puhul loodetakse, tarbijad kohanduvad muutunud turuolukorraga ja vähendavad narkootiliste ainete tarbimist. (Décary-Héту, & Giommoni, 2017, p. 56) Pakkumispoolsed meetmete hulka kuulub narkootiliste ainete müügiga tegelevate isikute tabamine ja karistamine ning samuti narkootiliste ainete konfiskeerimine ja sellega nende turult kõrvaldamine (Laffiteau, 2011, p. 1).

Pakkumispoolsete meetmete rakendamine on narkootiliste ainete käitlemises traditsiooniliseks lähenemiseks, mida on palju kritiseeritud – kuigi narkootiliste ainete valmistajaid ja müüjaid tabatakse ja karistatakse ning narkootilisi aineid konfiskeeritakse, siis nende ainete müük jätkub ning tarbimine ei vähene (Keck & Correa-Carbera, 2015, p. 48). Décary-Héту ja Giommoni (2017, p.73) leiavad operatsiooni Onymous näitel, et pakkumispoolsete meetmega saab lühiajaliselt krüptoturgudel toimuvat narkootiliste ainete müüki vähendada. Operatsiooni tulemuseks oli pakkumise ja müüjate arvu vähenemine krüptoturgudel. Narkootiliste ainete hindades siiski muutuseid ei toimunud. Samas hilisem Tsuchiya ja Hiramoto (2021, p.1) uurimus jõudis järeldusele, et operatsioon Onymous siiski ei vähendanud narkootiliste ainete müüki, vaid tulemuseks oli vaid ostjate liikumine teistele krüptoturgudele, kusjuures ka ostukäitumises esinevates seaduspärasustes nagu ostukogused ja ostude sooritamise ajad ei ole nimetatud operatsiooni tagajärjel toimunud muutuseid. Tsuchiya ja Hiramoto (2021, p.18) üldistavad, et aja jooksul tekitab pidevalt uusi krüptoturgusid juurde, kuigi osa neist suletakse, siis asenduvad need uute krüptoturgudega ning seetõttu ei anna krüptoturgude sulgemisele suunatud meetmed tulemust. Ladegaard (2019, p. 113) on seisukohal, et krüptoturgude jälgimine ja nende sulgemine annab tulemust vaid lühiajaliselt ning lisaks sellele, et pidevalt tekib juurde uusi narkootiliste ainete müügiks kasutatavaid platvorme, arenevad ka platvormide tarkvaralahendused, mis muudavad korrakaitseorganite tööd keerulisemaks.

Kui posti teel toimuvale narkootiliste ainete müügile eelneb suhtlus internetikeskkonnas, siis üks võimalus seda tõkestada on seda teha suhtluse etapil. Narkootiliste ainete müügiga seonduva suhtluse jälgimiseks sotsiaalmeedias saab kasutada erinevaid lähenemisi, mis

põhinevad sotsiaalmeedia sisu (postitused, kommentaarid) analüüsil. Kasutades automatiseeritud otsinguid ja masinõpet on võimalik tuvastada kasutajaid, kelle poolt postitatud sisu viitab võimalikule narkootiliste ainete müügile. (Li *et al.*, 2019) Kui suhtluseks kasutatakse krüpteeritud kanaleid, siis on see problemaatiline, sest krüptoturud kasutavad sõnumite krüpteerimiseks keerukaid algoritme. Nende algoritmide koodide murdmine on väga aja- ja ressursimahukas. (Martin, 2014, p. 357) Siiski on võimalik võimuorganitel krüptoturgudel toimuvat jälgida ning neile on nähtavad sealsed müügikuulutused koos kogu seal kasutajatele kättesaadava infoga. Seega krüptoturg on teatud mõttes tavapärase narkoturuga avatum, sest sellest on võimalik saada terviklikum ülevaade. Tänu kasutajate anonüümsusele ja sõnumite krüpteeritusele on aga keeruline kasutajaid isikutega seostada. (Aldridge & Askew, 2017, p. 108)

Krüptoturgudel teostavate tehingute avastamise teeb keeruliseks krüptovaluuta kasutamine. (Martin, 2014, p. 357). Kuigi krüptovaluuta tehingud on anonüümsed, siis on tehingud jälgitavad. Tehingute analüüsi põhjal on võimalik sellest avastada mustreid ja seaduspärasusi. Siiski on keeruline tehingute seostamine isikutega, mille võimalused sõltuvad muuhulgas sellest, millist tarkvara ja vahendusplatvormi krüptovaluuta kasutaja rakendavad ning milline on selle riigi seadusandlus, kus krüptovaluutat soetatakse. (Irwin & Turner, 2018, p. 301-302).

Posti teel toimuvat narkootiliste ainete müüki saab tõkestada veel postisaadetisi jälgides ja kontrollides. Eestis rakendatakse narkootiliste ainete avastamiseks postisaadetistest röntgenaparaate ja narkokoeri ning leitud kahtlaste ainete tuvastamiseks narkoaparaati ja kiirteste (Donets, 2020, lk 36). Kuigi postisaadetisest võib olla narkootiliste ainet võrdlemisi lihtne tuvastada, on probleemiks postisaadetiste suur hulk, mis ajas pidevalt kasvab. Seega on postisaadetiste kontrollimine väga ressursimahukas ning realsuses suudetakse kontrollida vaid väikest osa saadetisi, mis ühel või teisel põhjusel kahtlust äratavad. (Martin, 2014, p. 357) Siiski Tsuchiya ja Hiramoto (2021, p.1) leivad, et kuivõrd krüptoturgude jälgimine ning meetmete rakendamine krüptoturgude sulgemiseks ei ole osutunud efektiivseks, siis tuleb keskenduda postisaadetiste jälgimisele ja kontrollile. Donets (2020, lk 36) järgi on oluline narkootilise aine kahtlusega pakkide selekteerimine esmase vaatluse abil, et neid siis põhjalikumalt uurida.

Narkootiliste ainete postisaadetistest avastamise muudavad keeruliseks saatjate pingutused saadetiste sisu varjamisel. Narkootilisi aineid saadetakse tavaliselt väikestes kogustes, mis

võimaldab neid mahutada tavalise suurusega ümbrikesse. Narkootilised ained pakendatakse vaakumpakenditesse, mis jällegi raskendab nende avastamist. (Martin, 2014, p. 357) Müüjad üritavad saadetisi pakendada ka viisil, et lõhna järgi ei ole võimalik avastada, et ümbrik sisaldab narkootilisi aineid (Aldridge & Askew, 2017, p. 107). Saadetisi sisu varjamiseks lisatakse pakki muid esemeid, et hajutada saadetisega seotud kahtlusi (Georgoulis *et al.*, 2021, p. 8).

Internetist võib leida hulgaliselt infot selle kohta, kuidas narkootiliste ainete posti teel tellimist ametivõimude eest varjata. Ostjad tegutsevad ühtse virtuaalse kogukonnana, kes jagab üksteisele soovitusi ja pidevalt täiustab saadetiste varjamise viise. Samuti jagavad mõned müüjad ostjatele soovitusi ohtude vähendamise kohta narkootiliste ainete tellimisel. (Aldridge & Askew, 2017, p. 104)

Krüptoturgude klientide tagasisidestamise mehhanism soodustab müüjate poolseid pingutusi saadetiste sisu varjamisel. Kuna saadud positiivsete hinnangute arv sõltub sellest, kui suur osa saadetisi ostjateni kohale jõuab, siis paneb see müüjad pingutama selle nimel, et saadetisi ei avastataks. (Martin, 2014, p. 358) Osa müüjaid avaldab kuulutustes infot narkootilise aine pakendamise kohta ning tuuakse välja müüja poolt pakendamisel rakendatavad meetmed saadetise turvalisuse tõstmiseks. Narkootiliste ainete tellimisel läbiviidud eksperiment näitas, et pakendid vastavad müüja poolt kirjelduses lubatule. Eksperimendi käigus tellitud neli saadetist olid kõik pakendatud C5 formaadis ümbrikesse, osad nendest oli turvaümbrikud. Ümbriku sees kasutati narkootilise aine mitmekordset pakendamist erinevatesse kilekottidesse, ühel juhul kasutati pakendamiseks ka alumiiniumiga lamineeritud kotti ja DVD ümbriku. (Rhumorbarbe *et al.*, 2016, p. 180) Ümbrikke kasutatakse põhjusel, et tegemist oleks kirjasaadetisega, mille puhul ei nõutaks selle toli deklareerimist. Teiseks argumendiks ümbriku kasutamisel on, et seda oleks võimalik postitada avalikust postikastist ilma postiasutusse sisenemata ja postitöötajatega isiklikult suhtlemata. (Aldridge & Askew, 2017, p. 105)

Saadetiste jälgimise raskendamiseks tavaliselt ei kasutata saatmisviise, mille puhul on võimalik saadetise jälgimine. Mõned müüjad küll pakuvad sellist võimalust, kuid ostjate kogukondades soovitatakse sellest hoiduda ning leppida riskiga, et mõni saadetistest võib kaduma minna. (Aldridge & Askew, 2017, p. 104)

Isegi kui narkootilisi aineid sisaldav postisaadetis avastatakse, võib olla keeruline välja selgitada isikut, kes on selle tellinud. Narkootiliste ainete tellijad võivad kasutada saadetise saajana valenime ning tellida saadetisi väljaspoole oma elukohta. Saadetise sihtkohana võidakse kasutada mahajäetud hoone juures olevat postkasti, naabri või tuttava aadressi või paigaldada spetsiaalne postkast kohta, kus seda on keeruline isikuga seostada. (Martin, 2014, p. 359-360) Mõnikord võivad ostjad kasutada siiski oma õiget nime. Mõned müüjad soovivad ostjatel seda teha selle pärast, et võib-olla postiljon tunneb ostjat ja tema isikut. Sellisel juhul võib talle kahtlane tunduda kui saadetis on adresseeritud isikule, keda postiljoni arvates sellel aadressil ei ela. (Aldridge & Askew, 2017, p. 104)

Avastatud saadetise puhul võib põhimõtteliselt olla võimalik leida sellest saadetise käitleja sõrmejälgi või DNAd, mis võib võimaldada käitleja isikut tuvastada. Paljud narkootiliste ainete käitlejad aga kasutavad isikukaitsevahendeid, et selliseid jälgi mitte jätta. (Rhumorbarbe *et al.*, 2016, p. 181) Ka Aldridge ja Askew (2017, p. 107) uuring tõi välja, et krüptoturul narkootiliste ainete müüjad üritavad vältida sõrmejälgede sattumist narkootiliste ainete pakenditele. Rakendatakse ka meetmeid lõhna ja DNA jälgede kõrvaldamiseks pakenditelt nagu pakendi puhastamine alkoholi või vaakumtolmuimejaga (Georgoulis *et al.*, 2021, p. 8).

Narkootilisi aineid posti teel telliva isiku väljaselgitamine võib olla võimalik vastatava operatsiooniga, mille puhul jälgitakse postkasti, kuhu saadetis saadetakse. Niimoodi saab tuvastada isiku, kes läheb saadetist postkastist võtma. (Aldridge & Askew, 2017, p. 104) Jällegi on tegemist ressursimahuka meetmega, mille puhul võib olla küsitav, kas see on õigustatud narkootilisi aineid väikses mahus telliva isiku puhul.

Postisaadetise saatja kohta saab infot ka selle saatmiskohast. Ümbrikule löödav postitempel võimaldab välja selgitada postiasutuse ja selle järgi saab tuvastada piirkonna, kust saadetis on teele pandud. (Rhumorbarbe *et al.*, 2016, p. 181)

Tabelis on 1 on eelnevalt käsitletud kirjanduse põhjal kokkuvõtvalt toodud erinevad meetmed narkootiliste ainete posti teel tekkimise tõkestamiseks. Nõudluspoolsed meetmed algavad üldistest narkootikumide tarvitamise vähendamisele suunatud ennetustööst, kuid rakendatakse ka spetsiifilist teavitustööd, mis on suunatud narkootiliste ainete posti teel tellimise vastu. Suures osas on narkootiliste ainete postiteel tellimise tõkestamine pakkumispoolsetel meetmetel põhinev, seda nii tellimisele eelneva müügi tõkestamisel kui

ka posti teel saadetud narkootiliste ainete avastamisel. Karistus- ja mõjutusvahendid võivad sõltuvalt sellest, kellele neid rakendatakse, olla nii nõudlus- kui pakkumispoolsed.

Tabel 1. Nõudlus- ja pakkumispoolsed meetmed narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamiseks (autori koostatud)

Nõudluspoolsed meetmed	Pakkumispoolsed meetmed
Ennetustöö narkootiliste ainete tarbimise vähendamiseks	Krüptoturugude tegevuse tõkestamine ja sulgemine Krüptovaluuta tehingute jälgimine
Narkosõltlaste rehabilitatsioone narkootiliste ainete tarbimise vähendamiseks	Internetikeskkonnas toimuva suhtluse jälgimine Postisaadetiste jälgimine ja kontroll
Teavitustöö narkootiliste ainete postiga tellimise keelamise üle	Postiga saadetud narkootiliste ainete konfiskeerimine
Narkootilisi aineid postiga tellinud isikute väljaselgitamine	Narkootilise aineid postiga saatnud isikute väljaselgitamine
Karistused ja mõjutusvahendid postisaadetisi tellinud isikutele	Karistus ja mõjutusvahendid narkootilisi aineid postiga saatnud isikutele

Martin (2014, p. 361) leiab kokkuvõtvalt, et narkootiliste ainete posti teel tellijate tabamiseks tehtav töö on küsitava väärtusega. See nõuab palju ressursse ning sageli võib juhtuda, et asjas ei suudeta koguda piisavalt tõendeid, et oleks võimalik narkootiliste ainete tellijat karistada. Kuna narkootiliste ainete posti teel tellijad ostavad väikseid koguseid, mida tõenäoliselt enamasti nad kasutavad vaid oma tarbeks, siis muudab see ressurside kulutamise veelgi küsitavamaks. Oluline on ka see, et kuna müüjad on anonüümsed ning ostjatel puudub nendega vahetu kontakt, siis isegi kui ostja tabatakse, siis ei oska ta müüja isikut avaldada. Siiski märgib Martin (2014, p. 362), et posti teel narkootikumide tellijate tabamiseks tehtavad pingutused võivad teenida politsei ja teiste ametivõimude mainekujunduslikku eesmärki, sest edukalt lahendatud juhtumeid saab meedias kajastada ning tõenäoliselt pakuvad sellised meediakajastuses avalikkusele suurt huvi. Siiski võib olla kaheldav, kas lood oma tarbeks narkootiliste ainete tarbijate tabamisest tõstavad ametivõimude mainet sama palju kui lood suurte narkojuukude tabamisest.

Eelneva põhjal saab autor võib väita, et kuna narkootiliste ainete posti teel tellimine on õigusvastane tegevus, siis on õiguskaitseorganite ülesandeks ka seda tegevust tõkestada. Sealjuures on aga vajalik rakendada selleks sobivaid meetmeid.

2. ALAEALISTE POOLT POSTI TEEL NARKOOTILISTE AINETE TELLIMISE TÕKESTAMISE EMPIIRILINE UURING

2.1. Uuringu metoodika

Töö empiirilises osas viiakse läbi kvalitatiivne uuring alaealiste poolt posti teel narkootiliste ainete tõkestamise uuringu kohta. Kvalitatiivne uurimisviis püüab mõista nähtuste olemust ning see on sobiv sotsioloogiliste protsesside ja sotsiaalsete nähtuste uurimisele (Õunapuu, 2012, lk 57-58). Kvalitatiivne uurimisviis käsitleb nähtuste ja protsesside omadusi ilma neid kvantitatiivselt mõõtmata, mis tähendab, et ei käsitleta nähtuste sagedust ega intensiivsust. Kvalitatiivne uurimisviis rõhutab nähtuste sotsiaalset konstrueeritust, keskendudes nähtustega seonduvate sotsiaalsele kogemusele ja nähtustele tähenduse andmisele. (Denzin & Lincoln, 2000, p. 10)

Kvalitatiivse uuringu läbiviimine on lõputöö eesmärki arvestades sobiv, sest uuritavateks nähtusteks on alaealiste poolt postiteel narkootiliste ainete tellimise tõkestamine. Uuringuga sooviti teada saada, kuidas muuta narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamist tulemuslikumaks, mille puhul on tegemist kvalitatiivse iseloomuga teadmiseiga. Narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamist võib pidada sotsiaalselt konstrueeritud protsessiks, sest tegemist on inimeste sihipärase tegevusega, millega mõjutatakse teisi inimesi.

Uuringu andmete kogumiseks kasutatakse intervjuud. Intervjuu on uurimismeetodiks, mille puhul uurija kogub uuritavatel andmeid vestluse käigus (Seidman, 2019, p. 7). Intervjuu käigus toimub kommunikatsioon tavaliselt kahe inimese vahel, kuigi on võimalik, et nii intervjuud läbiviivaid uurijaid, kui intervjuueeritavaid on mitu. Intervjuu toimub varasemalt ettevalmistatud kava alusel, mis tähendab, et intervjuu ei ole lihtsalt struktureerimata vestlus, vaid vestluse teemad on eelnevalt kindlaks määratud. (Edwards & Holland, 2013, p. 4) Intervjuueerimine kui uurimismeetod keskendub uuritavate käest uuritava nähtuse kohta antavate tõlgenduste kogumisele. Intervjuusid ei kasutata nähtuste või nende vaheliste seoste kohta hüpoteeside testimiseks. (Seidman, 2019, p. 9)

Uuringu raames viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud (erinevate valdkondade ekspertidega). Poolstruktureeritud intervjuu on intervjuu vorm, mille korral on intervjuu teemad ja küsimused piisavalt määral ette määratud, et tagada, et intervjuu käigus saadakse teavet uurimistöö eesmärgi ja uurimisküsimustega seotud teemade kohta. Samas on intervjuueeriya avatud võimalusele, et intervjuueeritavad võivad intervjuu käigus omistada uuritavale nähtusele uusi tähendusi, mida uurija eelnevalt ei osanud ette näha. (Galletta, 2013, p. 24) Poolstruktureeritud intervjuu puhul koostatakse intervjuu kava (Lisa 1), milles on toodud küsimuste sõnatus, kuid küsimuste järjekorda võib intervjuu läbiviimise muuta. Näiteks võib juhtuda, et intervjuueeritava vastused viivad teema juurde, mida käsitlevad küsimused on intervjuu kava lõpus, kuid sellisel juhul võib neid juba varem küsida. Samuti poolstruktureeritud intervjuu puhul lubatav täpsustavate küsimuste küsimine. (Lepik, *et al.*, 2014) Poolstruktureeritud intervjuu on valitud intervjuu vormiks, sest intervjuueeritakse valdkonna eksperte, kelle on eeldatavasti põhjalikud teadmised uuritava teema kohta. Poolstruktureeritud intervjuu paindlikkus aitab ekspertidelt teavet paremini kätte saada. Võib juhtuda, et ekspertidel tuleb kasulikke ettepanekuid ja lahendusvariante ning sellisel juhul võib olla otstarbekas nende kohta täpsustavaid küsimusi esitada.

Intervjuu küsimused käsitlevad kolme teemat. Esiteks uuritakse, milliseid meetmeid Eestis juba kasutatakse alaealiste poolt posti teel narkootiliste ainete tellimise tõkestamiseks. Teiseks uuritakse, millised on nende meetmete kasutamisel esinevad probleemid. Kolmandana uuritakse, milliseid lahendusvariante eksperdid alaealiste poolt posti teel narkootiliste ainete tellimise tulemuslikumaks muutmiseks välja pakuvad.

Rakendati ettekavatsetud valimit (Õunapuu, 2012) ja valimisse kaasati Maksu- ja Tolliameti, Politsei- ja Piirivalveameti, Siseministeriumi ja Prokuratuuri esindajad. Ettekavatsetud valimi puhul koostatakse valim vastavalt uuringu läbiviija eelteadmistele uuritava grupi kohta ja üritatakse leida selle kõige iseloomulikumaid liikmeid (Õunapuu, 2012, lk 143). Valimisse on kaasatud erinevate asutuste eksperdid. Uuritavate ekspertide valikul pöörati tähelepanu sellele, et neil oleks vähemalt viieaastane staaž narkootiliste ainetega seotud õigusrikkumistega tegelemisel ja et nad omaksid kogemust ka posti teel narkootiliste ainete tellimise temaatika osas. Iga asutus tegeleb narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamisega omal viisil ning erinevate ekspertide kaasamine annab loodetavasti uuritavast nähtusest tervikliku ja seda erinevates vaatenurkades kajastava pildi. Erinevate asutuste ekspertide kaasamine uuringusse loodetavasti tekitab ka palju lahendusvariante.

Kokku viidi läbi kuus intervjuud (Tabel 2). Intervjuud toimusid 2024. a veebruaris ja märtsis. Intervjuude kestus oli 12-31 minutit. Intervjuudel on töös viidatud intervjuueeritava numbriga, mis ei vasta intervjuueeritavate järjekorrale tabelis 2.

Tabel 2. Intervjuud

Kuupäev	Organisatsioon	Intervjuu kestus (min)
29.02	Politsei- ja Piirivalveamet	31
14.03	Maksu- ja Tolliaamet	13
14.03	Maksu- ja Tolliaamet	15
21.03	Siseministeerium	12
16.03	Prokuratuur	14
26.03	Prokuratuur	21

Intervjuud salvestati intervjuueeritavate nõusolekul. Intervjuude salvestised transkribeeriti algselt kasutades TTÜ Küberneetika Instituudi foneetika- ja kõnetehnoloogia laboris väljatöötatud tarkvara (Olev & Alumäe, 2022).

Intervjuudega kogutud andmete analüüsimiseks rakendatti kvalitatiivset sisuanalüüsi, mille puhul on tegemist meetodiga, mille korral kirjeldatakse kvalitatiivsete andmete tähendust süsteemsel viisil. Seda analüüsimeetodit kasutatakse tekstide sisu või kontekstilise tähenduse uurimiseks. (Schreirer, 2012, p. 2) Analüüsi käigus toimub teksti kodeerimine, millega omistatakse tekstilõikudele koode ehk märksõnu. Kodeerimine võimaldab teksti põhjalikumalt analüüsida ja mõista. Kvalitatiivse sisuanalüüsi teiseks etapiks on koodide kategooriatesse koondamine. Ühte kategooriasse koondatakse sarnased koodid. (Kalmus *et al.*, 2015) Kategooriatest ja alamkategooriatest moodustatud koodipuu on esitatud lisas 2. Kvalitatiivne sisuanalüüs on sobivaks meetodiks andmete analüüsimiseks, sest see võimaldab koostada kokkuvõtliku ülevaate erinevate ekspertide vastustest ning vastuste sisu struktuurselt ja süstematiseeritult esitada. Kvantitatiivse analüüsi intervjuude vastuste analüüsimiseks ei ole otstarbekas, sest oluline on saada teavet erinevate narkootilise ainete tõkestamise meetodite, probleemide ja lahendusvõimaluste olemuse kohta ning ei ole tähtis kui mitu eksperti ühte ja sama seisukohta avaldavad.

2.2. Uuringu tulemused

2.2.1. Narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamiseks rakendatavad meetmed

Intervjuude põhjal selgus, et narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamiseks rakendatakse erinevaid meetmeid. Nende meetmete kohta moodustatud kategooriad ja alamkategooriad on välja toodud tabelis 3.

Tabel 3. Narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamiseks rakendatavad meetmed (autori koostatud)

Kategooriad	Alamkategooriad
Tollikontroll	Riskimudelid Postisaadetiste kontrollimine
Ennetustöö	QR-koodi kampaania Loengud koolides Sotsiaaltöö Rehabilitatsiooniprogrammid Juhtumite kajastus meedias
Menetus	Väärteomenetus Kriminaalmenetus Individuaalne lähenemine

Tollikontroll on meetmeks, millega narkootilisi aineid sisaldavaid postipakke avastatakse. Maksu- ja Tollimametil on kasutusel riskimudelid, mis võimaldab tuvastada postisaadetised, mille puhul on narkootiliste ainete leidumise risk kõrgem. Vastavalt sellele valitakse välja kontrollitavad postisaadetised.

Ennetustöös rakendatakse mitmeid meetmeid, millest ühe osa moodustab teavitustöö, mis toimub nii koolides kui ka laiemalt valikkusele suunatuna läbi meedi või muude kanalite. Sellise teavitustöö keskseks sõnumiks on, et narkootiliste ainete posti teel tellimine on keelatud ning millised karistused või muud tagajärjed sellele järgnevad. Teine osa ennetustööst nagu sotsiaalprogrammid ja rehabilitatsioon on suunatud sellele, et inimesed narkootilisi aineid ei tarbiks, millega langeb ära ka vajadus neid posti teel tellida.

Maksu- ja Tolliamet viis läbi QR-koodi kampaania, milles kleebiti pakiautomaatidele kleepsud QR-koodiga, mille nutitelefoniga skaneerimisel oli võimalik lugeda infot narkootiliste ainete posti teel tellimise keelatuse kohta. „Maksu- ja Tolliamet kleepis

postipakiautomaatidele kleepsus, millel oli pilt küsimusega Ained Postiga?. Kleepsul oli QR-kuud, mis suunas e teavitustöö lehele, milles mainiti, et narkootiliste ainete posti teel tellimine on karistatav.“ (Intervjueeritav 5) QR-koodi kampaaniat on läbi viidud ka spordiklubides, mille jaoks valiti välja klubid, mida paljud noored külastavad.

Ühe osa ennetustööst moodustavad loengu koolides, mida vahepeal ei korraldatud, kuid nüüd on nendega uuesti alustatud. „Nüüd me oleme hakanud praktiseerima seda, kui koolid tahavad just, ütleme seal põhikooli klassides, kus sul on lapsed, ütleme seal neliteist kuni kuusteist, seitseteist, on meid kutsutud loenguid andma, et anda siis ülevaade üldse narkootilisest ainetest ja mis siis on need tagajärjed, et see käiku nagu ennetuse alla, aga lihtsalt vahepeal ei seda praktiseeritud, nüüd on hakatud uuesti meid koolides, kus me käime loenguid andmas ja siis räägime, et mis võib juhtuda, kui posti teel narkootilisi aineid tellimised.“ (Intervjueeritav 4)

Ennetustöö osas nimetati ka sotsiaaltööd, mille hulka saab lugeda narkootikumide tarvitajatele suunatud rehabilitatsiooniprogrammid. „Et, et selles suhtes sealse ennetuse pool peaks, ma arvan, toimuma kuskil kuskil sotsiaaltöö tasandil rohkem, aga ma ei tea, palju sellega tegeletakse nii väga, et mis puudutab nüüd kõiki narkokuritegusid, siis siis ennetuse poole pealt kindlasti sotsiaalprogrammid tulevad mängu, kuhu on võimalik siis tarvitajatel ise vabatahtlikult pöörduda. Näiteks Sütik, Viljandi haigla, Wismari haigla, aga kuna see eeldabki nende nende vabatahtlikku pöördumist, siis ma ei tea, kui, kui efektiivne see nende kuritegude tõkestamisel ja ennetamisel on.“ (Intervjueeritav 2)

Ennetustöö hulka kuulub ka narkootiliste ainete posti teel tellimisega seotud juhtumistest teavitamine meedias. Meedias kajastatakse juhtumeid, kus on narkootilisi aineid postisaadetistest leitud ja sellega seoses menetlus alusatud. Selliste kajastuste eesmärgiks on teavitada, et posti teel tellitud narkootilised ained avastatakse ja et narkootiliste ainete posti teel tellimisele järgnevad sanktsioonid. „Kui meil on käsil oluline kriminaalasi, siis saame seda kajastada ning selgitada, mis on selle tegevuse tagajärg. Loodetavasti inimesed võtavad õppust.“ (Intervjueeritav 5)

Meediakajastustega antakse inimestele teada, et narkootiliste ainete posti teel tellimine on seadusega keelatud. „Ja samuti teeme ka aeg-ajalt meediakajastust, kus läbi selle, siis anname inimeste teadmisi, et posti teel ei tohi saata narkootilisi, psühhotroopseid aineid ja

on samuti keelatud käitleme psühhoaktiivsed ained, mis tekitavad narkojoovet, ja retseptiravimid ka.“ (Intervjueeritav 6)

Väärteo- ja kriminaalmenetlus on samuti narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestavaks meetmeks, kuigi neid rakendatakse alles siis, kui tegu on juba toimunud. *„Ehk siis ehk siis siin, mis ma ikka oskan öelda, kriminaalmenetlusega, eks ole, katsume natukene tõkestada, aga fakt on see, et, et menetlus ikkagi pannakse püsti siis, kui, kui juba on kuritegu toime pandud.“ (Intervjueeritav 2)* Süüteomenetlusega seonduvalt märgiti, et oluline on läheneda menetlusalustele isikutele individuaalselt ning menetlused üritatakse lahendada selliselt, et selle tulemus oleks narkootilisi aineid posti teel tellinud inimesele kõige mõjusam.

Alaealistele suunatud meetmete kohta moodustati intervjuude põhjal kategooriad, mis on toodud tabelis 4. Siiski mitmete meetmete osas ei ole alaealiste puhul erisusi või ei ole meetmed spetsiifiliselt alaealistele suunatud.

Tabel 4. Alaealistele suunatud meetmed narkootiliste ainete posti teel tellimiseks

Kategooriad	Alamkategooriad
Ennetustöö	Koolides
Menetlus	Alaealiste esindaja kaasamine Kohaliku omavalitsuse teavitamine Kohtueelne ettekanne Alaealise karistamine on erandlik Alaealiste konsultant

Tollikontrolliga seotud meetmete osas ei rakendata spetsiaalselt alaealistele suunatud meetmeid. Sellel on kindel põhjus, sest postipakkide osas ei ole enne menetluse läbiviimist võimalik teada saada, kes on selle tellinud või millised isikud on postipaki tellimisega seotud. *„Et hetkel me ei tea ju, kui me avastame paki, kus on narkootilised ained sees, me ei tea, kas seal on alaealine, täisealine, kas seal on pensionär.Me ei tea seda, seda näitab menetlus. Menetluse käigus me selgitame välja, kes võib olla pakiga seotud.“ (Intervjueeritav 6)*

Otseselt alaealistele suunatud ennetustöö meetmeteks on loengud koolides. Neid loenguid käinud koolides andmas Politsei- ja Piirivalveamet, Terviseamet, kuid Maksu- ja Tolliamet ei ole seda teinud.

Samas osa ennetustöö meetmeid on suunatud kõikidele elanikele, mitte üksnes alaealistele. Näiteks QR-koodi kampaania, mis küll põhines uudse tehnoloogia kasutamisel ja mille puhul võiks arvata, et alaealised on selle sihtgrupp, ei olnud intervjuu vastuste põhjal spetsiaalselt alaealistele mõeldud, vaid see oli suunatud kõigile inimestele, kes kasutavad nutitelefonit. „Kui siin mõned aastad tagasi oli QR-koodi kampaania, siis see oli ka kõigile. Et vahet pole, kellel telefon käes on, sellel ei olnud vanusega mingit pistmist. Et otseselt alaealistel ei ole suunatud.“ (Intervjueeritav 1)

Alaealiste puhul esinevad erisuses narkootiliste ainete posti teel tellimise süütegude menetlemises ning samuti on erinevused kohaldatavates mõjutusvahendites. Näiteks on alaealistel puhul oluline kaitsja osavõtt ning menetlusse kaasatakse alaealise esindaja, mis tähendab, et menetluse alustamisest teavitatakse lapsevanemaid. Lapsevanemas saavad omavahel suhelda ja alustada juhtunust järeldustes tegemist.

Kui menetlusalune isik on alaealine, siis teavitakse sellest kohaliku omavalitust ning sellega algab koostöö kohaliku omavalitsusega, et oleks võimalik pakkuda lapsele ja perele abi. „Kui tuvastatakse, et alaealine on toimepannud kuriteo, siis uurimisaustusel on kohustus teavitada kohalikku omavalitust, et tegemist on abivajava lapsega. Sellest hakkab pihta koostöö perega.“ (Intervjueeritav 5) Alaealise puhul koostakse kriminaalmenetluses kohtueelne ettekanne ning määratakse kriminaalhooldaja, kes kaardistab alaealisega seotud riskitegurid ja tema põhilised probleemid.

Alaealise karistamine kriminaalmenetluses narkootiliste ainete posti teel on erandik ning enamasti rakendatakse alternatiivseid mõjutusvahendeid „Alaealiste puhul on karistamine erandlik. See ei ole välistatud, kuid seda kasutatakse juhul kui alaealine on sooritanud väga tõsise kuriteo, üldjuhul tihtipeale rakendatakse alternatiivseid meetmeid.“ (Intervjueeritav 5) 14-17-aastaste alaealiste puhul kasutatakse võimalust menetlus lõpetada ja määrata alaealise hoiatus ning võimalus on ka määrata talle täiendvaid kohustusi nagu üldkasulik töö või sotsiaalprogrammi suunamine. Võimalusi erinevate mõjutusvahendite valikuks on palju ja seega saab valida, millised nendest on konkreetsel juhtumil sobivaimad. Teine võimalus on küll menetlus kohtusse viia, kuid kui alaealine süüdi mõistetakse, siis võidakse ta karistusest vabastada, kusjuures sellisel juhul on samuti võimalus määrata alaealisele kohustusi.

Prokuratuuris töötab alaealiste konsultant, kelle ülesandeks on prokuratuuri töötajaid alaealistega seonduvates teemades nõustada. Konsultandil on kõrge teadlikkus erienvatest alaealiste mõjutusvahenditest ja ta oskab sobivaid lahendusi välja pakkuda.

Intervjuudest selgus, et alaealised ei ole narkootiliste ainete posti teel tellimise osas oluline sihtgrupp, kuna alaealiste osakaal selle juures on väikse. Pigem on narkootiliste ainete posti teel tellijad noored täiskasvanud vanuses 18-30 aastat. Kui aastas viiakse läbi 150-200 narkootiliste ainete posti teel tellimisega seotud kriminaalmenetlust, siis alaealistega seotud menetlusi on kaks kuni viis aasta kohta. Mõnedel nendest on seotud juhtumitega, kus alaealist kasutatakse selleks, et ta tooks ära narkootilisi aineid sisaldava postipaki, st need ei ole juhtumid, kus alaealine oleks endale ise narkootilisi aineid tellinud.

2.2.2. Probleemid meetmete rakendamisel

Narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamisele suunatud ennetustöö osas on intervjuude põhjal üheks probleemiks, et ennetustööd on liiga vähe (Tabel 5) Tänu sellele ei jõua see kõigi noorteni või ei avalda ennetustöö soovitud mõju.

Tabel 5. Narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamise probleemid (autori koostatud)

Kategooriad	Alamkategooriad
Ennetustöö	Liiga vähe ennetustööd Ei ole andnud tulemusi
Sotsiaalprogrammid	Vähe alaealiste programme
Ressusipuudus	Kampaaniate läbiviimiseks Tollikontrollideks
Seadusandlus	Väikeste ja suurte narkootilise aine koguste liigitus

Üheks probleemiks on, et narkootikumide alane ennetustöö ei ole soovitud tulemusi andnud, kuigi seda on tehtud pikka aega. „*Ja täna mina ütlen ka, et narkoennetusega on tegeletud aastaid. Ja mis see tulemus tegelikult on? Kõik kasvab. Narko on konfiskeeritud, narkoainete kogused kasvavad. Kasvanud on kriminaalmenetluste alustamiste arv, me näeme, mis see reoveeuuring näitab, väga kõrge on see narkootiliste ainet tarbimine, eriti nädalavahetustel, mis eriti on reede-laupäevme näeme, et tipp läheb nii kõrgele.*“ (Intervjueeritav 6)

Alaealiste puhul on seni vähe sotsiaalprogramme, kuhu suunata narkootilisest ainetest sõltuvuses olevaid alaealisi. Mitmetel sellistel programmide algab vanusepiir 18-ndast eluaastast. „*Seal on sotsiaalprogrammidel suur mõju, küll aga neid sotsiaalprogramme*

tänasel päeval, mis alaealise vastu võtak, on pigem pähe. Kõige levinum ongi see Sütik ja nemad tegelikult võtavadki alates kaheksateistkümnendast eluaastast. Ma olen neid ka uurinud, et kas nad mingitel erandjuhtudel võtaksid ka alaealisi. Nad öelnud, et nad praegu jäävad selle juurde, et neil on võimekus tegeleda täiskasvanutega, sest alaealistele lähenemine peaks olema natuke teistmoodi.“ (Intervjueeritav 3) Osa alaealiste programme nagu Puhas Tulevik on mõeldud vaid esmarikkujatele ja väärtetegude sooritajatele. Programm Valik on aga mõeldud üksnes kanepitarvitajatele ning selle programmiga seoses intervjueeritav märkis, et talle on jäänud ebaselgeks, kuidas sinna noori suunata.

Narkootiliste ainete posti teel tellimiste tõkestamist takistab ressursipuudus. Nii teavituskampaaniad kui ka tollikontrollid on ressursimahukad tegevused. Tollikontrollide teostamine nõuab palju inime töö ja lisaks narkootilisi aineid saadetist leidmisele kuluvale inime tööle, on vaja ka neid juhtumeid menetleda, mis on samuti väga tööjõumahukas.

Seadusandluse kohta väitis üks uuringus osalenutest, et see on kohati vananenud. Narkootiliste ainetete jaotamine suurteks ja väikesteks kogusteks ning vastavalt sellele nende käitlemise liigitamine väär- ja kuritegudeks ei ole kõige otstarbekam. Kohati on isikud, kellel avastakse suur kogus narkootilist ainet, seda hankinud vaid endale tarbimiseks ja sellisel juhul kriminaalmenetlus ei ole kõige sobivam lahendus.

2.2.3. Ettepanekud ja parendusvõimalused meetmete arendamiseks

Tollikontrolli teostamise osas tuli intervjuudest välja ettepanek, et selles tuleks võtta kasutusele uusi tehnilisi lahendusi (Tabel 6). Kuigi võib öelda, et praegused kasutatavad tehnilised lahendused on head ning intervjuudes ei osatud konkreetselt välja tuua, milliseid seadmeid peaks veel kasutusele võtma, siis rõhutati seisukohta, et tehnoloogia areneb pidevalt ning kui tekkib uusi tehnoloogilisi võimalusi, siis peaks neid tollikontrolli läbiviimiseks kasutusele võtma. Uudsed tehnilised lahendused võiksid kunagi tulevikus võimaldada seda, et kõik postipakke kontrollitakse automaatselt narkootiliste ainete suhtes.

Tabel 6. Intervjueeritavate ettepanekud narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamise parendamiseks (autori koostatud)

Kategooriad	Alamkategooriad
Tollikontrollid	Uued tehnilised lahendused Riskanalüüsi tarkvara
Ennetustöö	Teha rohkem Üldised vaimse tervise teemad Suunata lapsevanematele Postiteenuse osutajad
Seadusandluse muutmine	Narkootiliste ainete hävitamine ilma menetluseta Rahalised karistused
Alternatiivsed mõjutusvahendid	Suhtlus ametkondade vahel

Tulevikus võiks veelgi rohkem panustada sellele, et pidevalt oleks kasutusel uusim tarkvara postipakkide riskianalüüsi osas. Tõhus riskianalüüs võimaldab inimressurssi otstarbekalt kasutada. Kuna pakkide kontrollimine jääb ilmselt lähemaks ajaks veel inimtööks ja postisaadetisi on väga palju, siis on vaja head riskianalüüsi, et milliseid pakke kontrollida.

Teavitustöö osas tuli intervjuudest välja, et seda võiks rohkem teha ning see võiks olla suunatud ka lapsevanematele. Lapsevanematele suunatud teavitustöö puhul võib loota, et siis lapsevanemad omakorda suudavad mõjutada oma lapsi narkootilisi aineid mitte tarbima ja tellima. *„Et see kõik peaks tulema kodust, lapsevanemad peaksid alaealistele lastele selgitama seda, et narkootilisi aineid ei tohi tellida.“* (Intervjueeritav 2) Lapsevanematele suunatud teavitustöö osas märgiti, et seda peaks rohkem tegema ka selle pärast, et vanemate suurem teadlikkus aitaks neil laste tegemisi paremini jälgida. *„Samamoodi nagu vanemad peaksid silma peal hoidma oma võsukteste tegemisel, siis samamoodi ka digimaailmas. Et võib-olla rohkem annaks tegelikult isegi sellist positiivset fooni, see kui mitte lapsi harida, sest need lapsed on nii mõjutatavad vaid harida nende lapsevanemaid.“* (Intervjueeritav 1)

Alaealistele suunatud teavitustöö võiks olla laiemas suunitlusega ning keskenduda rohkem üldistele vaimse tervise teemadele, samas kui praegu see on liialt keskendunud narkootikumide tarvitamise ohtlikkusele ja keelatusel. Noortele võiks anda rohkem teavet selle kohta, et millised on võimalused vaimse tervise probleemide korral. Intervjueeritav märkis, et paljudel juhtudel alaealistel tarvitavad narkootilisi aineid seoses sooviga leevendada vaimse tervise probleeme, kuid noortele tuleks näidata, millised on alternatiivsed ja paremad võimalused nende probleemide korral. *„Et nad õpiksid märkama neid põhjuseid seal taga ja, ja leiaksite mooduseid, kuidas enda vaimse tervise vajadusi toetada mingil muul moel. Et*

väga palju on näha just noorte seas seda, et narkootiliste ainetega kokkupuude tekib sellest, et otsitakse mingisugust lahendust mingile emotsionaalsele probleemile ja kuna tundub, vähemalt alguses see narkootiline aine kuidagi aitab, siis jäädaksegi selle juurde, üldse mõtlemata, et kas on mingisuguseid jätkusuutliku tervislikumaid ja legaalseid vahendeid kuidas neid samu probleeme tegelikult lahendada, näiteks spetsialistide toega.“
(Intervjueeritav 3)

Üks intervjueeritav pakkus välja, et ka postiteenuse osutajad võiksid tegeleda ennetustöö kampaaniatega, sest ka nende huvides on, et postipakke ei kasutataks narkootiliste ainete tellimiseks. *„Ma arvan, Omniva, Itella DPD, kõik need postiteenuse pakkujad võiksid ka suunata mingisuguse raha ennetusse, sellepärast et kui meie võtame nüüd pakke tollkontrolli, sest nemad on need, kes hiljem peavad andma inimestele, kelle pakkides toll narkootilisi aineid kontrollim tagasisidest. Just nimelt sellepärast, et me kahtlustame, et seal on, nemad peavad andma sinna tagasisidet. Et miks on tollikontrolli all ja nii edasi. Et ma arvan, et kõike seda vähendada seda kulu ressursikulu oleks väga ilus, kui ka postiteenuse pakkujad tegeleksid ennetusega.“* (Intervjueeritav 1)

Kuna postisaadetiste seast leitud narkootiliste ainete puhul tuleb algtada menetlus, mis on aga kulukas, siis selle kohta tuli intervjuust välja soovitus, et võiks muuta seadusandlust selliselt, et leitud narkootilised ained oleks võimalik hävitada ilma menetlust alustamata. *„See kõik on nii kulukas. Leiame aine, olgu see siis kümme grammi või või kümme kilo. See läheb kõik ekspertiisi. Osades maailma riikides on siin, kaasa arvatud Euroopas, et ei hakatigi saatma ekspertiisi, et kiirtest näitab, et narkootikum, aine suunatakse kohe hävitamisele. Ei ole nii kulukas, on tõhusam, kiirem ja saadaks rohkem pakke läbi vaadata. Et seda Eestis seadus ei luba, aga kui lubaks. Sest ma arvan, see, see on üks asi, kuidas me saaksime tõkestada narkootiliste ainete turule jõudmist.“* (Intervjueeritav 1)

Teise ettepanekuna seadusandluse muutmiseks pakuti välja lihtsustatud korras rahalise karistuse määramise võimalus narkootiliste ainete käitlejatele. Praeguses olukorras on probleemiks, et kriminaalmenetlused on riigi jaoks väga kulukad. Kui selle lõpptulemusena karistatakse isikut vabadusekaotusega, siis vangistuse korraldamine tekitab veel täiendavaid kulusid. Riigi jaoks võiks rahalises mõttes olla otstarbekam see asendada rahalise karistusega, mille saaks määrata ilma kuluka menetluseta.

Alaealiste narkootiliste ainete posti teel tellijate puhul soovitakse võimalikult palju rakendada alternatiivseid mõjutusvahendeid. Selles osas on aga kohati takistuseks vähene teadlikkuse ja info liikumine ametkondade vahel. „*Meie asutus saaks parendada infovahetust. Kui tulevad uued meetmed ja programmid, mida saab alaealistel rakendada, siis tuleb jälgida, et info selle kohta kõigi osapoolteni jõuaks.* (Intervjuu 5)

2.3. Tulemuste arutelu ja ettepanekud

Uurimisküsimus 1: Milliseid meetmeid rakendatakse Eestis alaealiste poolt narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamiseks? Kasutusel olevateks pakkumispoolseteks meetmeteks (vt Tabel 1, lk 22) on postisaadetiste riskianalüüs ja kontroll, millele järgneb saadetiste konfiskeerimine ja menetlus. See on traditsiooniline lähenemine, mida on kritiseerinud Keck ja Correa-Carbera (2015, p. 48) kui madala tulemuslikkusega meetodit. Käesolevas töös tuli intervjuudes samuti esile seisukoht, et selline tegevus ei ole tulemuslik – kuigi narkootilisi aineid leitakse ja konfiskeeritakse palju, siis nende tarbimine ei vähene.

Nõudluspoolseteks meetmeks (vt Tabel 1, lk 22) on teavitustöö ja sotsiaalprogrammid. Karistus- ja mõjutusvahendeid rakendatakse narkootiliste ainete tellijatele, seega on nende puhul tegemist nõudluspoolsete vahenditega. Sarnaseid nõudluspoolseid meetmeid on mainitud ka kirjanduses (Chang *et al.*, 2016, p. 727; Madden, 2008, p. 64). Chang *et al.* (2016, p. 727) väidavad, et nõudluspoolsed meetmeid võivad alandada narkootiliste ainete hinda ja muuta seeläbi nende müümist vähem tasuvamaks, siis arvestades seda, et posti teel müüakse vaid väike osa narkootilistest ainetest, ei ole selline mõju antud juhul tõenäoline.

Intervjuudes ei mainitud rahvusvahelist koostööd, mis viitab sellele, et Eesti õiguskaitseorganid ei tegele sellega, et takistada narkootiliste ainete posti teel saatmist välisriikidest. Keskendutakse üksnes sellele, et mõjutada Eesti alaealisi narkootilisi aineid mitte tellima või siis juhul kui nad seda on juba teinud, siis üritatakse narkootilisi aineid sisaldavad postisaadetised avastada, nende tellijad välja selgitada ning neid karistada või muude mõjutusvahenditega mõjutada.

Narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamise rakendatavad meetmed on vaid osaliselt alaealistele suunatud. Paljustki on need suunatud kõigile elanikele või siis noortele laiemalt. Siin on mitmeid põhjuseid. Esiteks osadel juhtudel ei olegi võimalik rakendada üksnes alaealistele mõeldud meetmeid nagu postisaadetiste kontroll. Teiseks on narkootiliste ainete

posti teel tellijateks rohkem noored täiskasvanud ning alaealiste osatähtsus on väike. Kolmandaks on mitmetel juhtudel ilmselt otstarbekas sama meetmega mõjutada laiemat sihtgruppi nagu näiteks oli QR-koodi kampaania.

Alaealistele tehakse selgitustööd koolides. Seal on käinud loenguid pidamas erinevate ametkondade isikud. Sellise selgitustöö puhul peamiselt keskendutakse sellele, et narkootiliste ainete posti teel tellimine on keelatud ja karistav. Samas näiteks seda teemat, et mida noorde võiksid narkootiliste ainete tarbimise asemel teha, puudutakse intervjuueeritavate hinnangul vähe ning seda võiks rohkem teha.

Võrreldes käesoleva töö tulemusi Donets (2020) omadega võib öelda, et narkootiliste ainete alane ennetustöö ei ole muutnud. Selles kasutatakse samasid kanaleid ja ka ennetustööga edastav sõnum on sama – keskendutakse narkootiliste ainete keelatussele.

Uurimisküsimus 2: Mis on peamised probleemid seniste Eestis rakendatavate meetmete puhul? Intervjuudes toodi ennetustöö probleemidena välja nii selle vähest mahtu kui ka vähest tulemuslikkust vaatamata senisele ennetustöö mahule. Need seisukohad on mõneti vastandlikud, sest ühelt poolt arvatakse, et kui ennetustööd teha rohkem, siis see võiks olla selle tulemused paremad. Samas senine ennetustöö kogemust näitab, et vaatamata sellele narkootiliste aine tarbimine kasvab. Mõistagi on võimalik, et kui ennetustööd üldse ei tehtaks või tehtaks vähem, et siis tarbitaks narkootilisi aineid veelgi rohkem. Samas võib olla probleemiks ka see, et senine ennetustöö ei ole olnud kõige paremini läbi viidud. Ennetustöös keskendutakse siiani narkootiliste ainete ebaseaduslikkusele (lk 15), aga võib-olla peaks ennetustöö olema rohkem positiivsetele alternatiividele üles ehitatud, et mida üldse alaealised võiksid narkootiliste ainete tarbimise asemel teha.

Teavitustöö osas pakuti välja, et seda peaks rohkem tegema vanematele suunatult. Lõputöö autor nõustub selle ettepanekuga, paljud vanemad ilmselt ei teagi, et nendel lapsel posti teel narkootilisi aineid tellivad. Reeglina käib narkootiliste ainete tellimine krüptoturgudelt (Broséus *et al.*, 2016, p. 9) ning selle teema kohta ilmselt ei ole paljud lapsevanemad kursis ning siinkohal võiks vastav selgitustöö igati asjakohane olla. Vanematele võiks teha selgitustööd ka sellest, et kuidas oma lastega narkootiliste ainete teemadel vestelda ja kuidas neid mõjutada narkootilisi aineid mitte tellima ja tarbima.

Oluliseks probleemiks on see, et postisaadetiste kontroll on ressursimahukas tegevus, kuid samas on see lihtsam kui narkootiliste ainete müüjate tuvastamine krüptoturgudel (Martin,

2014, p. 357). Seetõttu võib pidada lähenemist, kus tellitud narkootilisi aineid üritatakse avastada postipakkide kontrollida, otstarbekaks. Siinkohal aga tekib teine probleem, et seaduste kohaselt on vajalik narkootiliste ainete avastamise korral alustada menetlust, mis nõuab ressursse. Nagu Martin (2014, p. 358) märgib, võib narkootilisi aineid tellinud isiku välja selgitamine olla keeruline, eriti kui ta on teinud pingutusi oma isiku varjamiseks. Küsimuseks on siinkohal, kas eesmärgiks peaks olema süüdlaste väljaselgitamine ja mõjutamine, või oleks otstarbekam rakendada lähenemist, kus avastatud narkootilised ained lihtsalt konfiskeeritakse ja hävitatakse. Sellisel juhul jäävad narkootiliste ainete tellijad karistamata, kuid kui sellisel meetodikaga õnnetuks avastada kordades rohkem narkootilisi aineid sisaldavaid postisaadetisi, siis see võiks mõjutada alaealisi posti teel narkootilisi aineid mitte tellima. Kui tõenäosus, et tellitud narkootilised aineid ei jõua kohale on kõrge, siis see võib nende tellimise mõttetuks muuta.

Samuti on probleemiks see, et kõigile alaealistele narkootikumide tarvitajatele ei ole sobivaid sotsiaalprogramme (lk 16). Mitmed programmid on mõeldud vaid täisealistele ning mõned programmid on vaid teatud tüüpi narkootiliste ainete tarvitajatele. Kui arvestada seda, et suurem osa narkootiliste ainete tarvitajatest on täisealised ja ilmselt on täisealiste seas ka rohkem väljakujunenud sõltuvusega inimesi, siis on igati loogiline, et suurem osa programme on täisealistele. Siiski võiks täiendavalt uurida, kui suur probleem see täpsemalt on, et narkootikumide tarvitavatele alaealistele on sotsiaalprogramme keeruline leida ning millistest programmidest täpsemalt puudus on.

Uurimisküsimus 3: Mida peaks tegema, et muuta alaealiste poolt narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamist tõhusamaks? Uurimistulemuste põhjal teeb lõputöö autor järgmised ettepanekud.

- Pidevalt arendada postisaadetiste riskihindamise meetodikat ja tarkvara;
- Kaardistada narkootikumide tarvitavatele alaealistele suunatud sotsiaalprogrammid ja hinnata pakutavate sotsiaalprogrammide piisavust erinevatele alaealiste gruppidele;
- Korraldada koolitusi ja infopäevi erinevatest alaealistele kohaldatavates mõjutusvahenditest ja sotsiaalprogrammidest;
- Teha senisest rohkem narkootikumide posti teel tellimise alast selgitustööd lapsevanematele;

- Keskenduda teavitustöös rohkem positiivse sõnumi levitamisele ja näidata alaealistele alternatiivseid võimalusi oma vaimse tervise jm probleemide lahendamiseks narkootiliste ainete tarvitamise asemel;
- Kaasata postiteenuseid osutavad ettevõtted narkootikumide posti teel tellimise alasesse teavitustöösse.

KOKKUVÕTE

Kommunikatsiooni tehnoloogia areng on soodustanud narkootiliste ainete levitamist posti teel ning narkootiliste ainete posti teel tellimine moodustab ühe osa alaealiste õigustikkumistest. Nimetatud teema aktuaalsust suurendab asjaolu, et alaealised ja noored on üheks peamiseks narkootiliste ainete tarvitajate grupiks. Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada võimalused alaealiste poolt narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamise tulemuslikumaks muutmiseks.

Tehnoloogia areng on muutunud erinevate turuvormide kasutamist narkootilise aine müügil. Ostjate ja müüjate vaheline suhtlus on liikunud elektroonilistesse kanalitesse ning samal ajal on suurenenud nii ostjate kui müüjate valikuvõimalused tehingupartnerite osas. Narkootiliste ainete müügil veebi kaudu on nende posti teel kätte toimetamine üheks peamiseks viisiks, kuidas müüdav kaup ostjani toimetatakse. Eestis kehtiva õiguspraktika kohaselt on narkootiliste ainete posti teel tellimine käsitletav nende käitlemisena, mis võib tuua kaasa väärteo- või kriminaalmenetluse. Süüdimõistmise korral võib narkootiliste ainete posti teel tellija osaks saada karistus, kuid lisaks näeb seadus ette veel mitmeid teisi mõjutusvahendeid, sh alaealistele suunatud mõjutusvahendid.

Narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamiseks saab rakendada nõudlus- ja pakkumispoolseid meetmeid. Nõudluspoolseteks meetmeteks on peamiselt ennetus- ja teavitustöö. Pakkumispoolsete meetmetega üritatakse tõkestada narkootiliste ainete saatmist posti teel ja avastada narkootilisi aineid sisaldavaid postipakke. Karistus- ja mõjutusvahendid võivad sõltuvalt sellest, kelle suhtes neid kohaldatakse, olla nii nõudlus- kui pakkumispoolsed.

Lõputöös viidi läbi kuus intervjuud erinevate ekspertidega, kes puutuvad oma töös kokku narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamisega. Intervjuudega uuriti, milliseid meetmeid rakendatakse selleks, et tõkestada alaealiste poolt narkootiliste ainete posti tellimist, mis on praegu kasutusel olevate meetmete probleemid ning mida võiks tulevikus teha selles osas teisiti.

Narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamiseks rakendatakse intervjuude põhjal tollikontrolli, ennetustööd ning kriminaal- ja väärteomenetlust. Tollikontrolli puhul selgitatakse riskianalüüsiga välja saadetised, mille puhul esineb narkootilise aine leidumise

risk ja neid saadeti kontrollitakse Maksu- ja Tolliametite töötajate poolt. Ennetustöös keskendutakse peamiselt sellele, et levitada sõnumit narkootiliste ainete tellimise ebaseaduslikkuse ning sellega kaasnevate sanktsioonide kohta. Teavitustööd tehakse koolides, meedias, aga ka avalikes kohtades ning selle juures on kasutatud uudeid tehnoloogilisi lahendusi. Teise osa ennetustööst moodustavad rehabilitatsiooni ja sotsiaalprogrammid.

Suures osas ei ole narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamise meetmed otseselt alaealistele suunatud nagu postisaadetiste kontroll ja ka teavitustöö on paljuski laiematele gruppidele suunatud. Alaealistele tehakse selgitustööd koolides peetavate loengute vormis. Narkootiliste ainete tellimisega seotud süütegude osas on alaealiste puhul erisuseks, et menetluses kaasatakse alaealise vanemad ning teavitatakse kohalikku omavalitsust. Alaealise kohta koostatakse kohtueelne ettekanne. Narkootiliste ainete tellinud alaealiste puhul rakendatakse menetluses individuaalset lähenemist ning karistamise asemel kasutatakse enamasti muid mõjutusvahendeid.

Alaealiste poolt narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamisel on probleemiks, et ennetustööd ei tehta piisavalt ning senine ennetustöö ei ole andnud tulemusi. Vaatamata aastatepikkusele ennetustööle narkootiliste ainete tarbimine kasvab. Probleemiks on ressursipuudus seda nii teavituskampaaniate kui tollikontrollide läbiviimise osas. Kohati on probleemiks see, et kõigile alaealistele narkootikumide tarvitajatele ei ole sobivaid sotsiaalprogramme. Samuti on üheks probleemiks seadusandlus, milles narkootiliste ainete seotud süüteod jagunevad väär- ja kuritegudeks üksnes käideldud narkootilise aine koguse alusel.

Ekspertid pakkusid intervjuude põhjal välja, et tollikontrollides kasutatavat riskianalüüsi tarkvara oleks vaja pidevalt kasutada ja postisaadetiste kontrollimisel tuleb pidevalt uuendada tehnoloogilisi lahendusi, et vähendada inimtööd ja et oleks võimalik rohkem narkootilisi aineid postipakkidest avastada. Ennetustööd oleks vaja ühelt poolt teha rohkem, kuid teisalt peaks see olema ka laiemas temaatikas ning suunatud ka lapsevanematele. Teavitustöösse võiksid panustada ka postiteenuseid osutavad ettevõtted.

SUMMARY

The research problem of the thesis was: what measures should be implemented in Estonia to reduce the ordering of illegal drugs by mail by minors? The aim of the thesis was to find out the possibilities for prevention of ordering illegal drugs by mail by minors more effective. In the thesis, qualitative research methodology was applied and interviews were conducted with representatives of the Tax and Customs Board, the Police and Border Guard Board, the Ministry of the Interior and the Prosecutor's Office.

According to the research results, customs control, preventive work, criminal and misdemeanor proceedings are implemented in Estonia to prevent the ordering of illegal drugs by mail. For the most part, measures are not directly aimed at minors. Minors are targeted by lectures held in schools. In case of legal proceedings of minors, parents and local municipality are involved. Individual approach is applied to minors, who have ordered illegal drugs and usually alternative measures are used instead of punishment. The main problems in tackling ordering of illegal drugs by mail are the inadequacy and low effectiveness of prevention work, the lack of resources and the availability of suitable social programs for all minor drug users.

In order to improve the prevention of ordering illegal drugs by mail, it would be necessary to continuously update the technology and software used for customs controls. More preventive work should be done, but it could also be aimed more at parents. Companies providing postal services could also contribute to preventive measures.

VIIDATUD ALLIKAD

Aldridge, J., & Askew, R. 2017. Delivery dilemmas: How drug cryptomarket users identify and seek to reduce their risk of detection by law enforcement. *International Journal of Drug Policy*, 41, pp. 101–109.

Aldridge, J., & Décary-Héту, D. 2014. *Not an 'Ebay for Drugs': the Cryptomarket 'Silk Road' as a paradigm shifting criminal innovation.* [Võrgumaterjal]. Leitav: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2436643 [Kasutatud 26.10.2023]

Aldridge, J., & Décary-Héту, D. 2016. Hidden wholesale: The drug diffusing capacity of online drug cryptomarkets. *International Journal of Drug Policy*, 35, pp. 7–15.

Bakken, S. A., & Demant, J. J. 2019. Sellers' risk perceptions in public and private social media drug markets. *International Journal of Drug Policy*, 73, pp. 255-262.

Broséus, J., Rhumorbarbe, D., Mireault, C., Ouellette, V., Crispino, F., & Décary-Héту, D. 2016. Studying illicit drug trafficking on Darknet markets: structure and organisation from a Canadian perspective. *Forensic Science International*, 264, pp. 7-14.

Chang, S. W., Coulson, N. E., & Wang, P. (2016). Optimal Drug Policy in Low-Income Neighborhoods. *Journal of Public Economic Theory*, 18(5), 726-751.

Choate, P. W. 2015. Adolescent alcoholism and drug addiction: The experience of parents. *Behavioral Sciences*, 5(4), 461-476.

Décary-Héту, D., & Giommoni, L. 2017. Do police crackdowns disrupt drug cryptomarkets? A longitudinal analysis of the effects of Operation Onymous. *Crime, Law and Social Change*, 67, pp. 55-75.

Demant, J., Bakken, S. A., Oksanen, A., & Gunnlaugsson, H. 2019. Drug dealing on Facebook, Snapchat and Instagram: A qualitative analysis of novel drug markets in the Nordic countries. *Drug and Alcohol Review*, 38(4), pp. 377-385.

Denzin, N.-K. & Lincoln, Y.-S., 2000. Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research. Rmt: Denzin, N.-K. & Lincoln, Y.-S., *Handbook of Qualitative Research*. London: Sage Publication, pp. 1-32.

Donets, A., 2020. *Posti teel tellitavate narkootiliste ainete kättesaadavus ja ennetustegevus. Lõputöö.* Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Duke, K., Thom, B., & Gleeson, H. 2020. Framing 'drug prevention' for young people in contact with the criminal justice system in England: Views from practitioners in the field. *Journal of Youth Studies*, 23(4), pp. 511-529.

Edwards, R. & Holland, J. 2013. *Qualitative Interviewing: Research Methods*. London: Bloomsbury Academic.

Galletta, A. 2013. *Mastering the Semi-Structured Interview and Beyond: From Interview and Beyond*. New York: New York University Press.

Georgoulas, D., Pedersen, J. M., Falch, M., & Vasilomanolakis, E. (2021). A qualitative mapping of Darkweb marketplaces. In *2021 APWG Symposium on Electronic Crime Research*, pp. 1-15.

Gray, K. M., & Squeglia, L. M. 2018. Research Review: What have we learned about adolescent substance use?. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 59(6), 618-627.

Irwin, A. S., & Turner, A. B. 2018. Illicit Bitcoin transactions: challenges in getting to the who, what, when and where. *Journal of Money Laundering Control*, 21(3), 297-313.

Kalmus, V., Masso, M., & Linno, M. 2015. *Kvalitatiivne sisuanalüüs*. [Võrgumaterjal]. Leitav: <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys> [Kasutatud 02.01.2024]

Karistusseadustik. (2001). RT I 2001, 61, 364

Keck, M., & Correa-Cabrera, G. 2015. US drug policy and supply-side strategies: Assessing effectiveness and results. *Norteamérica*, 10(2), pp. 47-67.

Keefer, P., Loyaza, N., & Soares, R. 2008. The development impact of the illegality of drug trade. *World Bank Policy Research Paper*, 4543, pp. 1-23.

Kriminaalmenetluse seadustik. 2003. RT I 2003, 27, 166.

Ladegaard, I. 2019. Crime displacement in digital drug markets. *International Journal of Drug Policy*, 63, pp. 113-121.

Laffiteau, C. 2011. The balloon effect: The failure of supply side strategies in the war on drugs. *Academia*, 1, pp. 1-18.

Leppik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., & Stömpl, J. 2014. Intervjuu. [Võrgumaterjal]. Leitav: <https://samm.ut.ee/intervjuu> [Kasutatud 26.10.2023]

- Li, J., Xu, Q., Shah, N., & Mackey, T. K. 2019. A machine learning approach for the detection and characterization of illicit drug dealers on instagram: model evaluation study. *Journal of Medical Internet Research*, 21(6), e13803.
- Madden, G. J. 2008. Ammunition for fighting a demand-side war on drugs: A review of Contingency Management in Substance Abuse Treatment. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 41(4), pp. 645-651.
- Man, N., Linghu, Q., Sutherland, R., Bruno, R., Barratt, M. J., & Peacock, A. 2023. *Trends in the availability and type of drugs sold on the internet via cryptomarkets, February 2022–January 2023*. Sydney: National Drug and Alcohol Research Centre.
- Martin, J. 2014. Lost on the Silk Road: Online drug distribution and the ‘cryptomarket’. *Criminology & Criminal Justice*, 14(3), pp. 351-367.
- May, T., & Hough, M. (2004). Drug markets and distribution systems. *Addiction Research & Theory*, 12(6), 549-563.
- McGinty, E. E., Niederdeppe, J., Heley, K., & Barry, C. L. (2017). Public perceptions of arguments supporting and opposing recreational marijuana legalization. *Preventive Medicine*, 99, 80-86.
- McCord, A., Birch, P., & Bizo, L. A. 2022. Digital displacement of youth offending: scoping and understanding the issue. *Journal of Criminological Research, Policy and Practice*, 8(4), pp. 243-259.
- Motyka, M. A., & Al-Imam, A. 2022. Causes of drug initiation among adolescents. *Canadian Journal of Family and Youth*, 14(1), pp. 63-81.
- Mägi, J. 2021. *Posti teel saadetud narkootiliste ja psühhotropsete ainete avastamine aastatel 2013-2020. Lõputöö*. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- Narkootiliste ja psühhotropsete ainete ning nende lähteainete seadus (2005)*. RT I 2005, 24, 180.
- Olev, A. & Alumäe, T. 2022. *Estonian Speech Recognition and Transcription Editing Service*. [Võrgumaterjal]. Leitav: <https://bark.phon.ioc.ee/webtrans/>
- Piksööt J, & Oja, L. 2023. *Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring. 2021/2022. õppeaasta tabelid*. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.
- Pilkington, H. 2007. Beyond ‘peer pressure’: Rethinking drug use and ‘youth culture’. *International Journal of Drug Policy*, 18(3), pp. 213-224.

Ravimiamet. 2023. *Narkootiliste ja psühhotropsete ainete käitlemine*. [Võrgumaterjal].
Leitav: <https://www.ravimiamet.ee/ravimite-kaitlemine/narkootilised-ja-psuhhotroopsed-ained/narkootiliste-ja-psuhhotroopsete-ainete> [Kasutatud 07.12.2023]

Reile, R., & Veideman, T. 2023. *Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring 2022*.
Tallinn: Tervise Arengu Instituut.

Rhumorbarbe, D., Staehli, L., Broséus, J., Rossy, Q., & Esseiva, P. 2016. Buying drugs on a Darknet market: A better deal? Studying the online illicit drug market through the analysis of digital, physical and chemical data. *Forensic Science International*, 267, pp. 173-182.

Sandberg, S. 2012. The importance of culture for cannabis markets: Towards an economic sociology of illegal drug markets. *British Journal of Criminology*, 52(6), pp. 1133-1151.

Schreirer, M. 2012. *Qualitative Content Analysis in Practice*. London: SAGE Publications.

Seidman, I. 2019. *Interviewing as Qualitative Research*. New York: Teachers College Press.

Siseministerium. 2014. . *Eesti uimastitarvitamise vähendamise poliitika valge raamat*. [Võrgumaterjal].
Leitav: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Tervis/valge_raamat.pdf [Kasutatud 26.10.2023]

S.R. kriminaalasi karistusseadustiku § 184 lg 1 järgi (2020) 1-19-2627.

Tallinn, K. 2021. *Koolinoorte kokkupuude posti teel tellitud narkootiliste ja psühhotropsete ainetega Harjumaa ja Tallinna 8.-12. klasside näitel*. Lõputöö. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.

Tsuchiya, Y., & Hiramoto, N. 2021. Dark web in the dark: Investigating when transactions take place on cryptomarkets. *Forensic Science International: Digital Investigation*, 36, 301093.

van der Sanden, R., Wilkins, C., Rychert, M., & Barratt, M. J. 2022a. 'Choice' of social media platform or encrypted messaging app to buy and sell illegal drugs. *International Journal of Drug Policy*, 108, 103819.

Vaher, M., Oja, M., Abel-Ollo, K., & Kurbatova, A. 2023. Uimastite tarvitamise põhjused ja levimus. *Sotsiaaltöö*, 2/2023, lk 30-35.

van der Sanden, R., Wilkins, C., Rychert, M., & Barratt, M. J. 2022a. The use of discord servers to buy and sell drugs. *Contemporary Drug Problems*, 49(4), pp. 453-477.

Vorobjov S & Tamson M. 2020. *Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: tubakatoodete, alkoholi ja narkootiliste ainete tarvitamine Eesti 15–16-aastaste õpilaste seas*. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.

Väärteomenetluse seadustik. (2002). RT I 2002, 50, 313

Waaktaar, T., Kan, K. J., & Torgersen, S. 2018. The genetic and environmental architecture of substance use development from early adolescence into young adulthood: a longitudinal twin study of comorbidity of alcohol, tobacco and illicit drug use. *Addiction*, 113(4), pp. 740-748.

Õunapuu, L. 2012. *Valimid kvantitatiivsetes ja kvalitatiivsetes uurimustes*. [Võrgumaterjal].
Leitav: <https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/27764/index.html> [Kasutatud 26.10.2023]

Lisa 1. Interjuu kava

Meetmed alaealiste poolt narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamiseks

1. Milliseid meetmeid Eestis rakendatakse, et tõkestada narkootiliste ainete posti teel tellimist?
2. Milliseid meetmeid teie asutus rakendab, et tõkestada narkootiliste ainete posti teel tellimist?
3. Millised meetmed on spetsiaalselt alaealistele suunatud?
4. Mida tehakse selleks, et alaealised vähem narkootilisi aineid posti teel telliksid?
5. Mida tehakse selleks, et alaealistel oleks vähem võimalusi narkootilisi aineid posti teel tellida?

Probleemid alaealiste poolt narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamisel?

6. Milliseid probleeme eelnevalt kirjeldatud meetmete puhul esineb? Palun selgitada iga meetme kohta, millised on selle probleemid?

Lahendusvariandid

7. Mida peaks teisiti tegema, et alaealiste poolt narkootiliste ainete posti teel tellimist paremini tõkestama?
8. Mida peaks teie asutus teisiti tegema ja mida peaksid teised asutused teisiti tegema?
9. Milliseid meetmeid narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamiseks võiks Eestis veel rakendada, mida praegu kasutusel ei ole?

Lisa 2. Koodipuu

Teema	Kategooria	Alamkategooria
Meetmed narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamiseks	Tollikontroll	Riskimudelid Postisaadetiste kontrollimine
	Ennetustöö	QR-koodi kampaania Loengud koolides Sotsiaaltöö Rehabilitatsiooniprogrammid Juhtumite kajastus meedias
	Menetlus	Väärteomenetlus Kriminaalmenetlus Individuaalne lähenemine
Alaeaslistele suunatud meetmed narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamiseks	Ennetustöö	Koolides
	Menetlus	Alaealiste esindaja kaasamine Kohaliku omavalitsuse teavitamine Kohtueelne ettekanne Alaealise karistamine on erandlik Alaealiste konsultant
Probleemid meetmete rakendamisel	Ennetustöö	Liiga vähe ennetustööd Ei ole andnud tulemusi
	Sotsiaalprogrammid	Vähe alaealiste programme
	Ressusipuudus	Kampaaniate läbiviimiseks Tollikontrollideks
	Seadusandlus	Väikeste ja suurte narkootilise aine koguste liigitus
Sihtgrupid	Aleaalsed	Vähe menetlusi
	Noored täiskasvanud	Rohkem juhtumeid
Ettepanekud narkootiliste ainete posti teel tellimise tõkestamise parendamiseks	Tollikontrollid	Uued tehnilised lahendused Riskanalüüsi tarkvara
	Ennetustöö	Teha rohkem Üldised vaimse tervise teemad Suunata lapsevanematele Postiteenuse osutajad
	Seadusandluse muutmine	Narkootiliste ainete hävitamine ilma menetluseta Rahalised karistused
	Alternatiivsed mõjutusvahendid	Suhtlus ametkondade vahel